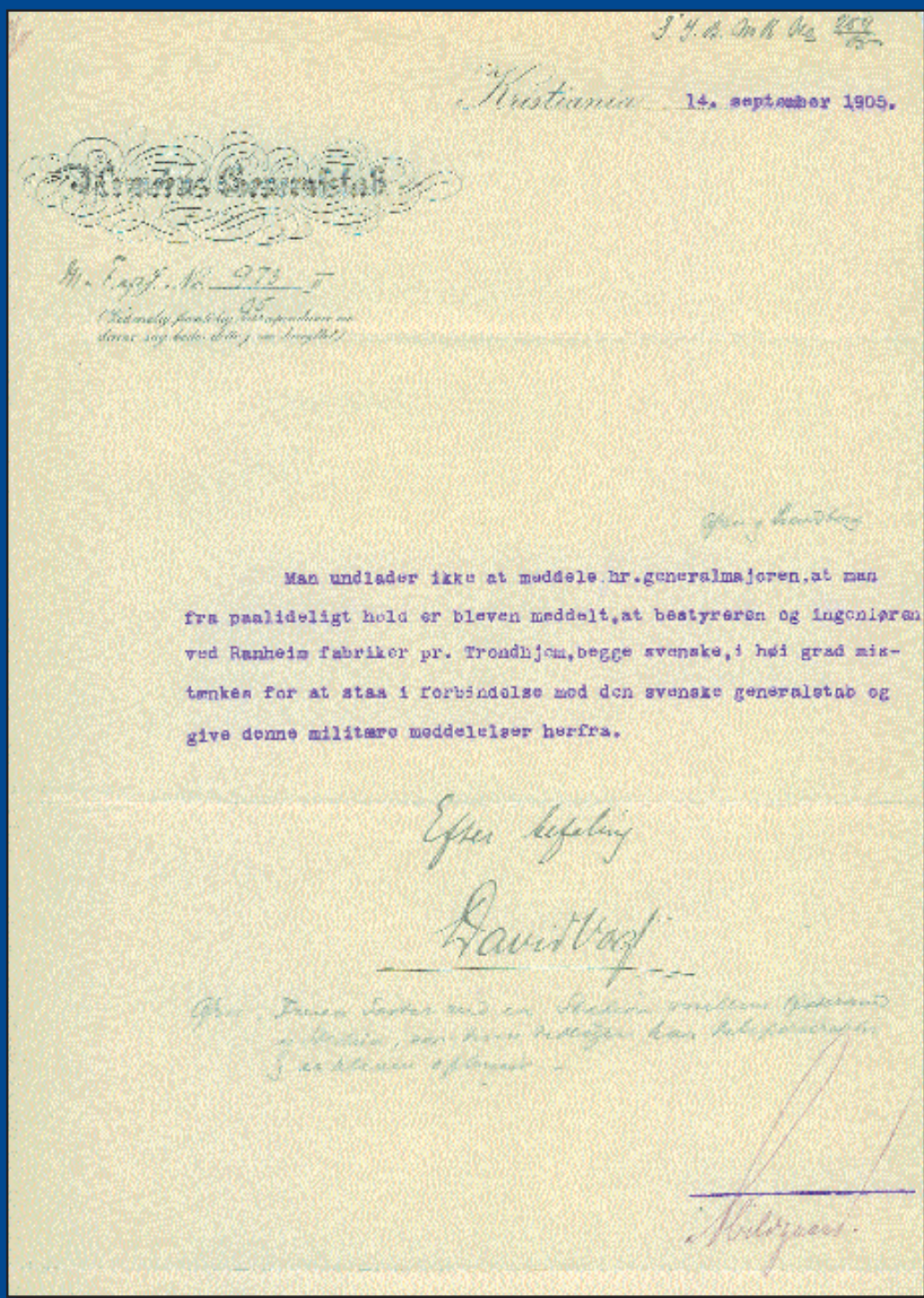

nordisk ARKIVNYT

I • 2005

nordisk ARKIVNYT

Årgang 50 2005 nr 1

HOVEDREDAKTØR

Eiríkur G. Guðmundsson
Nationalarkivet, Reykjavík
e-post: eirikur@skjalasafn.is

LOKALREDAKTØRER

Danmark

Leon Jespersen
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45)33 95 41 01
fax: (+45)33 15 32 39
e-post lj@ra.sa.dk

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258, FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
fax: (+358)9 17 63 02
e-post pertti.hakala@narc.fi

Norge

Maria Press
Statsarkivet i Trondheim
Postboks 2825 Elgesaeter
N-7432 TRONDHEIM
Tel.: (+47)73 88 45 00
fax: (+47)73 88 45 40
e-post maria.press@riksarkivaren.dep.no

Sverige

Maria Nordström Jarnryd
Riksarkivet
Box 12541
S-10229 STOCKHOLM
Tel.: (+46)87 37 63 36
fax: (+46)87 37 64 74
e-post: maria.nordstrom@riksarkivet.ra.se

NA udkommer fire gange om året.
ISSN 0546 2851

Layout: Prentsnið ehf
Trykkeri: Prentmet ehf

Retur

Þjóðskjalasafn Íslands
(Islands Nationalarkiv)

Hovedredaktøren

Kære læsere

For første gang i Nordisk Arkivnyts næsten 50 årige historie varetages udgivelsen af Island. Det er med fornøjelse og forventninger, at Nationalarkivets medarbejdere påtager sig denne fælles opgave for arkiverne i Norden, og vi håber så sandelig, at bladet vil nyde samme velvilje som hidtil, mens det er islandsk.

Layout og trykning af bladet sker også i Island, og derfor følger der nogle ændringer af bladet, herunder med hensyn til udseende. Læseren er allerede klar over, at hovedfarven i bladet i de næste fire år er den blå farve på havet og himmelen, der omkranser sagænen. Dette første blad under islandsk redaktion rummer nogle ændringer; hvorvidt der kommer flere vil vise sig.

Det skal dog siges til læsernes orientering og trøst, at udgivelse af bøger og blade har en lang historie i Island. Layout er der blevet arbejdet med fra første tid som andre steder i Norden; om det vidner de ældste dokumenter og håndskrifter. Bogtrykkerkunsten kom til Island før reformationen, og man var begyndt at trykke og udgive bøger i fjerde årti i det 16. århundrede, ganske vist på islandsk. Det ældste tidsskrift hed imidlertid *Islandske maanedstidender* og blev trykt i et nyt trykkeri, der blev købt til landet i 1773 og opsat i Hrappsey på Breiðafjörður. Hele tidsskriftet var skrevet på dansk, formentlig for at sikre størst mulig udbredelse. Vi kan som sagt påstå, at der i Island er temmelig gode erfaringer inden for udgivelse og trykning, som vil komme os til gavn ved den opgave, der her er tale om.

I juni måned 2004 mødtes de nordiske rigsarkivarer i Trondheim (se NA 3-2004). De diskuterede bl.a. Nordisk Arkivnyt og lagde vægt på, at bladet var et nyhedsorgan, der skulle bringe sine læsere friske nyheder, og dermed var det vigtigt, at bladet udkom regelmæssigt og rettidigt.

Det er blandt andet på denne baggrund, at redaktionen på det seneste har diskuteret de mål og traditioner, der har været gældende for Nordisk Arkivnyt. Mål, arbejdsregler, artikeltyper er blevet præciseret og nedskrevet. Således bliver redaktionen mere bevidst om bladets kurs og rolle og kan yde mere målrettet vejledning til dem, der skriver i bladet. Det fører forhåbentlig til, at alt går nemmere, og at bladet udkommer regelmæssigt og på de fastsatte tidspunkter.

Desuden vil redaktionen bestræbe sig på, at bladet har et aktuelt indhold og relevante artikler med indfaldsvinkler af interesse for et nordisk publikum. Indholdet skal være relevant og afspejle udviklingen i arkivernes virksomhed. Det er vigtigt at beskæftige sig med nyheder på alle områder inden for arkivernes virksomhed samt arkivernes samarbejde med andre parter i samfundet. Eksempler på dette kan man se i sidste årgang i artikler om ABM samarbejde og øget vægt på formidling af forskellig art.

Samtidig med at Nordisk Arkivnyt bydes velkommen til opfostring i Island, sendes en stor tak til den afgående hovedredaktør, Pertti Hakala, for arbejdet med bladet i de forgangne år. Han slipper ikke kontakten til bladet, idet han fortsætter som finsk lokalredaktør. Han afløser Veli-Matti Pussinen, som redaktionen gerne vil sige tak for godt samarbejde.

Eiríkur G. Guðmundsson

Nordisk Arkivnyt

udgives af Þjóðskjalasafn Íslands (Islands Nationalarkiv)
Laugavegur 162 • IS-105 Reykjavík, Island
Tel.: +354 590 33 00 • fax: +354 590 33 01

En dag på Bokmässan i Göteborg

Yimei Öfverström

Den 23 september 2004 öppnade den 20:e Bok & Biblioteksmässan i Göteborg. Med det första X 2000-tåget från Stockholm och efter drygt tre timmars resa mötte jag en charmig göteborgsk morgon med solsken och korsande spårvagnar. Det var första gången jag besökte bokmässan.

Det tog mig 15 minuter att promenera till byggnaden Svenska Mässan och i utställningshallen hittade jag arkivsektionen. Riksarkivet, Krigsarkivet, landsarkiven och regional- och stadsarkivet i Göteborg hade ett gemensamt utställningsutrymme och där visades publikationer, tidskrifter och broschyrer. I montern hade Riksarkivet en liten utställning om "Christinas abdikation 1654 och tiden i Rom". Där fanns text ett brev från Christina till Jacob Momma Reenstierna samt ett dokument där Christina står som beskyddare av Roms judiska getto och ett annat brev till Markis Orazio del Monte Santa Maria med Christinas tillägg. Flera datorer hade ställts upp som innehöll arkivregister, text NAD, Sveriges Befolkning, Länsräkenskaper, SVAR:s och ARKION:s söktjänster med flera. Arkivmontern blev välbesökt under dagen.

Jag kände mig lite klumpig från början med pengarna, kassan och alla frågor besökare ställde ...
Kerstin Abukhanfusa och jag tog

hand om försäljning av Riksarkivets publikationer, trycksaker och andra produkter. Jag kände mig lite klumpig från början med pengarna, kassan och alla frågor besökare ställde, men jag vande mig ganska snabbt. Kerstin besvarade de flesta svåra frågorna och jag fick lära mig mycket. Kollegor från andra arkiv var trevliga och hjälpte till helhjärtat så till slut kände jag mig ganska bekväm. Riksarkivets fina bokmärken och vykort var väldigt omtyckta på mässan. T-shirtar med pergamentsomslagsmästext och med Carl XII:s kamelteckning var också mycket efterfrågade. Besökare kunde även köpa Riksarkivets publikationer som "Stympade böcker" och "Helgonet i Nidaros" till ett bra pris. Dagens försäljning såg lovande ut tyckte både Kerstin och jag.

Barnböcker till sonen

Huvudteman på årets bokmessa var Brittisk litteratur och dessutom stod Barn och Ungdom i fokus. Vid lunchtid smög jag iväg till de brittiska montrarna och i rusningsfart köpte jag lite modern brittisk skönlitteratur. Jag fick mer tid att besöka mässan efter mitt arbetspass. Först rusade jag iväg till Barnets Torg för att köpa barnböcker till min son. Sedan vandrade jag runt och försökte besöka så många utställare som möjligt. Min personliga favorit på mässan blev den

klassiska brittiska litteraturen. Alla de kända författarna som Dickens, James, Woolf och Austin, vilkas verk jag har läst förut på mitt modersmål kinesiska, ville jag nu läsa på originalspråk.

Konverterat från teckenläsare till bokstavsläsare

Jag har alltid tyckt att det var jobbigt att leta böcker på svenska bibliotek eftersom kinesiska tecken läses vertikalt medan västerländska ord läses horisontellt. När boken står upp måste jag vrida huvud horisontellt för att läsa vad som står på bokryggen. Efter den här mässan har jag dock konverterat från teckenläsare till bokstavsläsare.

Vetskapen att jag bara hade en dag på mig gjorde mig extra stressad. Jag hann inte titta på facklitteratursområdet. Men jag var väldigt nöjd ändå. Vid sextiden lämnade jag bokmässans lokal och gick tillbaka till tågstationen. Solen sken fortfarande över Göteborg och spårvagnarna rullade förbi på gatorna. Efter att ha vistats inomhus en hel dag kunde jag nu andas frisk luft och försöka återhämta mig från den hektiska dagen. Det var en trevlig upplevelse. ♦

Skribenten är verksam i Riksarkivet, Marieberg.

Svenskt Diplomatarium

– en pigg 175-åring

Peter Ståhl

Den 24 november 2004 kunde redaktionen för *Svenskt Diplomatarium* på Riksarkivet inbjudas till firande av ett litet speciellt slag. För det första ville vi officiellt inviga vårt nya bibliotek, som numera finns inrymt i det som tidigare kallades "Lilla forskarsalen". Biblioteket täcker flera ämnesområden inom medeltidsforskningen och det är i sitt slag ett av de främsta biblioteken i Norden. Under många år var bibliotekets boksamling uppdelad i olika utrymmen men har nu alltså äntligen fått en mer funktionell och värdig inramning. Den högtidliga invigningen skedde genom att överarkivarie Claes Gränström klippte bandet.

För det andra utkom under hösten ett nytt diplomatariehäfte med tryckta medeltidsbrev. Detta är det tionde bandets fjärde häfte (10:4) och upptar supplementbrev samt ort- och personregister för åren 1371–1375.

Tillgängligt på Internet

En tredje anledning att fira var att samtliga hittills tryckta medeltidsbrev i serien *Svenskt Diplomatarium* nu finns tillgängliga på Internet som sökbar digital text. Cirka 12 000 boksidor har skannats in; det är fråga om brevtexter från 1100-talet till och med 1375 samt

■ Claes Gränström, överarkivarie vid Svenska Riksarkivet, och Claes Gejrot, huvudredaktör för *Svenskt Diplomatarium*, i glatt samspråk vid Diplomatiets jubileum och invigning av nya biblioteket.

Foto: Sara Risberg.

från åren 1401–1420. Man kan bara ana vilka möjligheter som öppnar sig för alla medeltidsforskare och även släktforskare, som nu kan göra sökningar på exempelvis ort- och personnamn, gårdar m.m. Allteftersom nya tryckta häften utges kommer även dessa brevtexter att läggas ut på nätet. Brevtexterna nås via Riksarkivets hemsida; klicka på länken "Svenskt Diplomatarium". Därifrån kommer man sedan vidare genom att klicka på länken "Huvudkartoteket online".

När Johan Gustaf Liljegren (1791–1837) utgav det första bandet av *Svenskt Diplomatarium* kunde han knappast föreställa sig att hans texter 175 år senare skulle överföras till elektronisk form och bli sökbara via något som kallas Internet och finnas tillgängliga över hela världen. Liljegren var en entusiastisk fornforskare vars karriär innefattade tjänsten som riksantikvarie och senare även riksarkivarie. Hans främsta skötebarn blev *Diplomatariet* som efter åtskilliga års

förarbete äntligen kunde utkomma med sitt första band år 1829. Liljegren, som även svarade för utgivningen av band II (1837), fick utstå kritik för att hans utgåvor av medeltidsbrev inte höll acceptabel standard och att de tryckta utgåvor inte tillräckligt noggrant återgav de medeltida förlagorna. En klar uppryckning i vetenskapligt hänseende kom i och med Liljegrens efterträdare som diplomatarieutgivare, Bror Emil Hildebrand (1806–1884), som utgav band III–V (1842–1865). Efter Bror Emil Hildebrand har huvudredaktörerna varit som följer:

	Volym av Svenskt Diplomatarium (Diplomatarium Suecanum)
Huvudredaktör	
Emil Hildebrand	VI:1 (1878)
Sven Tunberg	VI:2–4 (1916–1921)
Ernst Nygren	VI:5–6 (1946–1959), VIII:1 (1953)
Lars Sjödin	IX:1 (1970)
Jan Liedgren	VII:1 (1976), VIII:2–4 (1964–1976)
Jan Öberg	X:1–2 (1970–1974)
Birgitta Fritz	VII:2–6 (1979–1991), IX:2–3 (1995–1998)
Claes Gejrot	IX:4 (2000), X:3–4 (2002–2004)

Mellan 1875–1904 utkom en ny serie med dokument från åren 1401–1420, *Svenskt Diplomatarium från och med år 1401*, med Carl Silfverstolpe och Karl Henrik Karlsson som utgivare. Som appendix till Svenskt Diplomatarium har vidare utkommit en sidoserie med påvligt material av särskilt ekonomisk art, *Acta pontificum Suecica, I. Acta ca-*

meralia (1936–1957) under redaktion av Ludvig Magnus Bååth.

Nordiska länder

Grundprincipen för publiceringen av Svenskt Diplomatarium är att utge samtliga brevtexter från medeltiden där Sverige eller svenskar (inklusive Skånelandskapen, Bohuslän, Jämtland, Härjedalen och Finland) berörs. Även övriga nordiska länder utger eller har utgivit sina nationella diplomatarier. *Diplomatarium Norvegicum* började utges 1847 och denna serie kunde alltså fira 150-årsjubileum 1997. I det norska diplomatariet utges inte dokumenten i kronologisk svit utan där har i stället olika arkiv och källor fått bestämma innehållet i respektive volym. *Diplomatarium Islandicum* utkom med sin första volym 1857 och avslutades 1972. Åren 1910–1935 utgav R. Hausen *Finlands medeltidsurkunder* i åtta band. *Diplomatarium Danicum*, som påbörjades så sent som 1938, har nu nått år 1400. För fortsättningen planeras så vitt känt endast elektronisk publicering av texter till och med år 1412.

Genom att de hittills publicerade texterna i Svenskt Diplomatarium nu finns tillgängliga elektroniskt på Internet har ett stort steg tagits mot målet att få alla texterna

från de nordiska diplomatarieverken sökbara på nätet. Norrmännen var först ut i detta avseende tack vare det så kallade dokumentationsprojektet på 1990-talet, då texterna i *Diplomatarium Norvegicum* skrevs in för hand. Finland kom inte långt efter med *Diplomatarium Fennicum*, där texterna i verket Finlands medeltidsurkunder skannats in. Där finns också en del nya hittills opublicerade medeltidstexter sökbara elektroniskt. I Danmark har man enligt uppgift planer på att skanna in de redan tryckta böckerna och göra texterna tillgängliga på Internet.

175 år

Att det svenska diplomatarieverket fyllde 175 år 2004 var alltså den fjärde anledningen till vårt firande på Riksarkivet den 24 november. Redaktionen består av Claes Gejrot, huvudredaktör, Roger Andersson, ansvarig för de fornsvenska texterna, och Peter Ståhl som ansvarar för utgivningen av de latinska texterna. Arbetet med band XI, som ska innehålla texter från åren 1376–1380, har redan påbörjats och det första häftet beräknas utkomma i slutet av 2006. ♦

Skribenten är redaktör vid Svenskt Diplomatarium.

Föreningen Stockholms Företagsminnen 30 år

Föreningen Stockholms företagsminnen har fyllt 30 år. Detta firades den 11 november 2004 i deras lokaler i Bromma. Redan vid entrén bjöds cava eller sockerdricka. Buffé med vin serverades. VD:n Alexander Husebye invigningstalade och styrelseordföranden Rolf Åbjörnsson höll också tal förstås. Det firades vidare med föredrag, filmvisning, utställningar och guidade turer i arkivet. NA gratulerar och önskar lycka till med nästa 30 år.

Maria Nordström Jarnryd

Styrningen

av svenska myndigheter blir alltmer detaljerad

Tomas Lidman

Egentligen hade jag här tänkt att skriva något om mina erfarenheter från att leda kulturorganisationer av olika slag. Det är nämligen så, att jag just i dessa dagar i princip varit myndighetschef i 20 år. Den 1 april 1985 blev jag nämligen av dåvarande utbildningsministern utsedd till chef för en mindre institution som kallades Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek (som har sin motsvarighet i Lärarhögskolornas bibliotek i Köpenhamn och Reykjavik, Norsk studiesamling i Oslo och i Jyväskylä universitetsbibliotek). Men min vän och kollega Johann Peter Noack kom före med sin utmärkta artikel i nummer 3/2004 av NA. Han slutsatser är verkligen mycket kloka och värda att inpränta i varje chef: det gäller att skapa sådana betingelser i en organisation att saker och ting förefaller hända av sig självt. Det finns inte mycket att tillägga, även om man kan fundera över hur sådana betingelser skapas. De uppstår i alla fall inte av sig själva – om man så säger. Det är inte så enkelt.

Det får alltså bli något annat. Jag tänkte ta ett steg upp för organisationstrappan. Styrningen av svenska myndigheter vilar på en något annorlunda plattform än vad som är fallet i övriga Norden. Dels har det historiska förklaringar, som exempelvis departementalreformen 1840, dels har det att göra med den avideologisering som skedde i statsförvaltningen mot 1980-talet slut. En stor del av det ti-

rigsarkivarens spalte

digare regelverket, som i detalj föreskrev hur personal skulle anställas, vilka löner som skulle sättas, hur anslagen skulle användas, (alltifrån representation till inköp av pennor), togs successivt bort och ersattes av målstyrning och anslag som fritt fick disponeras inom de ramar som föreskrevs av en instruktion fastlagd av riksdagen och årliga regleringsdirektiv av regeringen. Myndigheterna kunde också reservera ett eventuellt överskott till kommande år, och tilläts gå med underskott som kunde balanseras under kommande år. För investeringar som gjordes togs upp lån som sedan amorterades under en viss fastställd period.

Denna utveckling har enligt min mening gjort myndigheterna kostnadseffektiva, dynamiska och smidiga. Vi har kunnat planera långsiktigt, vi har kunnat bestäm-

ma löner och anställningsvillkor för våra medarbetare, vi har kunnat bjuda på mat och vin som så krävts, vi har kunnat ta del av det internationella samarbetet på ett sätt som vi inte har kunnat tidigare. Vi har inte behövt fråga våra överordnade, regeringskansliet, om lov för än det ena än det andra stup i kvarten. Och sist men inte minst, vi har inte sprungit ut "på stan" och gjort förhastade affärer inför årsskiftet, som var så vanligt innan de nya rutinerna trädde i kraft. Kort sagt: även om ekonomin inte kan sägas egentligen ha växt den senaste 15-årsperioden, så har mycket blivit bättre. Jag kommer ihåg från min första chefstjänst 1985 hur jag bad kontorschefen (departementsrådet) på departementet om lov att använda något av anslaget till att tacka min avgående kollega.

Men det förefaller nu som om

regeringen funderar på en s.k. återställare. Regleringsbrevan blir alltmer detaljerade. Man vill ha kunskap om verksamheten på en ibland mikroskopisk nivå. Nya pålagor läggs på myndigheterna utan att dessa får tillskott i kassan och som chef kan man stundom få en känsla att makthavarna är mera intresserade av jämställdhets- genus- och minoritetsfrågor, än vad myndigheterna egentligen är satta att sköta om. I alla fall om vi enbart ser till regleringsbrevan. Några händelser under senhösten 2004 har ytterligare aktualiserat våra farhågor. Sålunda beslöt regeringen plötsligt att de anslagssparanden som ackumulerats under året skulle dras in vid årsskiftet. Vi var helt oförberedda på detta och tvingades på kort tid söka finna olika lösningar för att inte – som i RA:s fall – de medel som var tänkta att disponeras kommande år skulle frysa inne. Den budget som framlades för riksdagen i september visade sig sedermera kunna justeras. I olika omgångar överraskades vi med att få senkomna besparingsbeting. Och den budget vi själva gjort för myndigheten måste arbetas om. In smyger sig en känsla av att vi inte riktigt kan lita på fattade beslut. Hur blir det nästa år, och nästa?

Jag anser att det här är en mycket olycklig utveckling som måste motarbetas. Den förvaltningsstradition som växt fram i Sverige under den senaste 15-årsperioden har varit mycket fördelaktig för myndigheterna och gjort oss chefer synnerligen ansvarsmedvetna. En återgång till situationen för 1985 vore inte bra. Jag misstänker att vi inte är ensamma i Norden om att uppleva hur friheten inskränks – men jag har inga detaljkunskaper om förhållandena i våra fyra nordiska grannländer – jag bara beklagar utvecklingen i Sverige. ♦

Allmänna handlingar och IT – Elektroniska dokument och digitala arkiv hos kommuner och landsting

Maria Nordström Jarnryd

Riksarkivet har i samarbete med Svenska kommunförbundet och Landsringsförbundet givit ut en broschyr. Den är framtagen av Samrådsgruppen för kommunala arkivfrågor. Där bl.a. Gunnar Sundberg som är väl känd för Nordisk arkivnyts läsare. Huvudansvarig för texten är Bo Thalén. För den grafiska formen står Riksarkivets Maria Balke. Broschyren går en svag rosa ton. Detta är en uppdatering av den gamla beige-grå "Allmänna handlingar hos kommunala och landstingskommunala företag". Vad innehåller den då? Jo, broschyren tar upp offentlighetsprincipen, allmän handling, vad som gäller för elektroniska dokument, gallring, bevarande, avställning, långtidsbevarande av data, tillgängliggörande, praktiska förutsättningar och standarder för metadata. Enligt Gunnar är det en mycket bra broschyr som är väldigt efterfrågad ute i kommuner och landsting.

Arkiv— (och konst-) delikatesser i kulturhuvudstaden Lille med omnejd

Alain Droguet

I början av december 2004 deltog jag i en konferens anordnad av den franska arkivarieföreningen och forskningscentret om nordvästra Europas historia som hör till Lille 3 universitetet. Temat för konferensen, som ägde rum i den vackra f.d. textilfabriken som inhyser "Centre des archives du monde du travail" i Roubaix, var "Arkiv, arkivarie och arkivistik (arkivvetenskap) i nordvästra Europa från medeltiden till våra dagar. Mellan förvaltning och minne".

Europeiska arkivtraditionen

Som man kunde förvänta sig var de flesta föredragshållare fransmän och belgare, men det var också inslag från andra länder.

Nancy Bartlett, från University

of Michigan, välkänd i internationella kretsar efter att bl a varit *Comma:s* redaktör fram till Wien kongressen, lämnade några väldigt intressanta synpunkter "from afar" om de europeiska olika arkivtraditionerna och deras influenser på de nordamerikanska. För en fransk publik var det omtumlande att höra vilken betydelse franska författare, historiker och filosofer som Alexis de Tocqueville, Emmanuel LeRoy Ladurie, Pierre Nora, Michel Foucault, Roland Barthes och Jacques Derrida har för den nordamerikanska arkivvetenskapen. De lär vara mer kända, eller erkända, på andra sidan Atlanten än i sitt hemland, åtminstone inom arkivkretsar. Jag fick också nöjet att sitta sida vid sida på podiet med Eljas

Orrmann som höll ett uppskattat föredrag om ett ämne som han fullständigt behärskar: "The archives and the archival profession in the nordic countries". Jag kan intyga att han nämnde det nordiska samarbetsorganet *Nordisk Arkivnyt*. För min del använde jag min dubbla erfarenhet från Frankrike och Sverige för att jämföra arkivpraxis i dessa två länder för att framför allt försöka få fram det som är specifikt för den "franska modellen". Michael S. Moss, professor i arkivvetenskap vid Glasgow universitet tog upp, på ett både provocerande och litet svårbegripligt sätt, frågan "Archivist – friend or foe" och undersökte arkivariens "fiduciary responsibility/role", speciellt i det digitala samhället.

Katolska kyrkans arkiv i Frankrike och företagsarkiv i Belgien

Det vore långtråkigt att gå igenom alla de 33 bidragen som presenterades under dessa två välfyllda dagar, men jag skulle ändå vilja nämna några av dem.

På temat "Arkiven" presenterades såväl några enstaka kommunala arkiv i Frankrike (Douai) som i Belgien (Mouscron), som den speciella problematiken kring forskningsarkiv och den katolska kyrkans arkiv i Frankrike eller kring företagsarkiv i Belgien.

På temat "Arkivvetenskap", handlade, under rubriken "Skydda och bevara", fyra föredrag om arkivbyggnader i norra Frankrike under 1800- och 1900-talet. Under rubriken "Principer och praxis", hölls utöver, Nancys, Eljas, Michaels och min, två nydanande föredrag. Denise Ogilvie, från franska Archives nationales, analyserade hur "la théorie du respect du fonds" (i.e. proveniensprincipen) växte fram under Natalys de Waillys ordningsarbeten på 1830-talet av till franska riksarkivet levererade departementsarkiv. Didier Devriese, arkivchef på Bruxelles universitet, höll ett briljant och utmanande

tal "för en epistemologisk reflexion inom arkivvetenskapen", och speciellt om bandet mellan historia och arkivvetenskap.

När det gällde arkivarierna presenterades några 1900-talets i Frankrike välkända figurer.

Under rubriken "Représentation: bilder och stereotyper" gjorde Laurent Ferri, arkivarie på franska Archives nationales, en imponerande recension av bilden på "arkivarien" i litteraturen författad på tyska, engelska och franska sedan 1700-talet och hans belgiska kollega, Marc Libert, från det belgiska riksarkivet i Anderlecht, gjorde en liknande (och underhållande) undersökning i de belgiska serierna.

För att avsluta, gjorde Rosine Cleyet-Michaud, chef för Archives départementales du Nord i Lille, några reflexioner kring dagens arkivarieryrkets utveckling innan Daniel Van Overstraten, som representerade både den belgiska riksarkivarien och ICA, sammanfattade på ett kärnfullt sätt hela denna verkliga varierade och spännande konferens.

Franska modellen

Under dessa tre dagar (2–4 december) fick vi tillfälle att besöka landsarkivets i länet Nord nyligen delvis renoverade byggnad (vilket, som Eljas Orrman påpekade för mig, inte erbjuder samma "finish" i interiören som de nordiska arkivbyggnader) och en högklassig utställning om "Färg, arbete och samhälle". Arkivbyggnader och utställningar var just två ingredienser i den "franska modellen" som jag tagit upp och jag skulle vilja lägga till några ord om denna imponerande utställningen som presenterades i två delar, den ena på Archives départementales du Nord och den andra två-tre mil därifrån, på Centre des archives du monde du

travail i Roubaix. Idén att dela på utställning på detta sätt mellan två samarbetande arkivinstitutioner är intressant, tycker jag. I och med att sex färger togs upp (gult, blått, svart, vitt, rött och grönt), presenterades de tre första på det första stället och de tre sista på det andra. Denna påkostade utställning hade färdigställts inom ramen för "Lille 2004 – Europas kulturhuvudstad". För framställningen av utställning har arkivpedagogen på Archives départementales du Nord ansvarat. Han fick förstås hjälp av flera bidragsgivare och framför allt av en vetenskaplig kommitté ledd av en i Frankrike väldigt känd forskare om färgernas historia, vilket är en relativ ny domän, Michel Pastoureau i vilken ingick flera universitetsprofessorer som dessutom skrev vetenskapliga bidrag om ämnet i den påkostade, 240 sidor tjocka och rikligt illustrerade, katalogen.

Picasso

Om jag skall jag vara ärlig, skall jag avslöja att jag smet en stund från konferensen för att besöka en annan utställning som presenterades ett par kilometer från Centre des Archives du monde du travail, i en f.d. badhus, en fin "art nouveau" byggnad som byggts om till museum, där det erbjöds en utställning om "Picasso och föremål". Jag ger inga detaljer, men Ni förstår säkert att även för en dygdig arkivarie, det var svårt att motstå frestelsen och jag kan lova att innehållet i utställningen var värt denna kulturella synd. Och jag skall inte prata om de frosserisynder som är svåra att inte begå när man bjuds på mat och dryck i Frankrike, men det är också kultur, eller hur? ♦

Skribenten är arkivchef vid Värmlandsarkiv.

“EB-nytt

Nyheter från Riksarkivets byrå för enskilda arkiv 2004”

ISSN 1402-084X, Västervik 2004

Kate Gebele

Politik i arkiven

Årets tema är politiska arkiv. Skriften lättas upp av många intressanta fotografier, bilder och citat, som onekligen kompletterar läsvärdet.

I årets upplaga kan vi läsa om Gillis Bildts karriär som general, landshövding, överståthållare, riksdagsman, diplomat samt statsminister. Gillis Bildt levde 1820–1894. Vi kan även bekanta oss med den forne Folkpartiledaren Bertil Ohlins dotter, Anne Wibbe (1943–2000), finansminister 1991–1994, genom hennes efterlämnade handlingar. Wibbles arkiv är tämligen välstrukturerat och man kan följa hennes arbete för Folkpartiet och senare från regeringsarbetet.

I Sveriges Pressarkiv kan man också hitta några tidningsmän som även verkade som politiker och var verksamma från 1900-talets början fram till 1960-talet. Personpresentationerna går från vänster till höger och innehåller två socialdemokrater, en folkpartist, en bondeförbundare samt tre högerpartister.

Men även kultur ...

För den som uppskattar kultur finns en trevlig presentation av Martin Strömberg 1905–1990.

Strömberg verkade som kulturkritiker och författare i över femtio år. Hans arkiv innehåller bland annat klippböcker som tar upp sextio års producerande av teater- och litteraturkritik samt en serie recensioner av de egna konstböckerna.

Sveriges Pressarkiv har mottagit tio nyförvärv och två efterlevnadsranser. Därbland arkivet efter ”Mr TT” Kaj Karlholm som även var programledare mm för piratradio-sändaren Radio Nord.

Idrotts-Sverige och Europeiskt motstånd

I Riksarkivet finns nu även den centrala idrottsrörelsens arkivmaterial samt från organisationer som står idrotten nära, t e x Friluftsförbundet och Svenska Turistföreningen.

Ett litet men aktuellt arkiv har Riksarkivet fått som gåva, nämligen kampanjmaterialet från Medborgare mot EMU.

Tips för uppsatsförfattare

I detta nummer finns även en väl underbyggd förteckning över arkiv som byrån förfogar över. Den omfattar riksdagsmän, landstings- och kommunalpolitiker samt ytterligare några personarkiv av riksintresse. En bra ingång för studenter som vill skriva uppsats om svensk inrikespolitik

Verksamhetsåret 2003

Det konstateras att Nämndens anslag i stället för att även gå till utvecklande insatser till stor del måste användas i kärnverksamheten.

Under verksamhetsåret 2003 mottog Riksarkivet i nyförvärv 21 person – släkt- och gårdsarkiv. De flesta är utan förbehåll tillgängliga för forskning.

Avslutningsvis konstaterar jag att årets upplaga bjuder på både intressanta och underhållande presentationer av verksamheter, personer och företeelser. ♦

Skribenten är departementssekreterare vid Utrikesdepartementet.

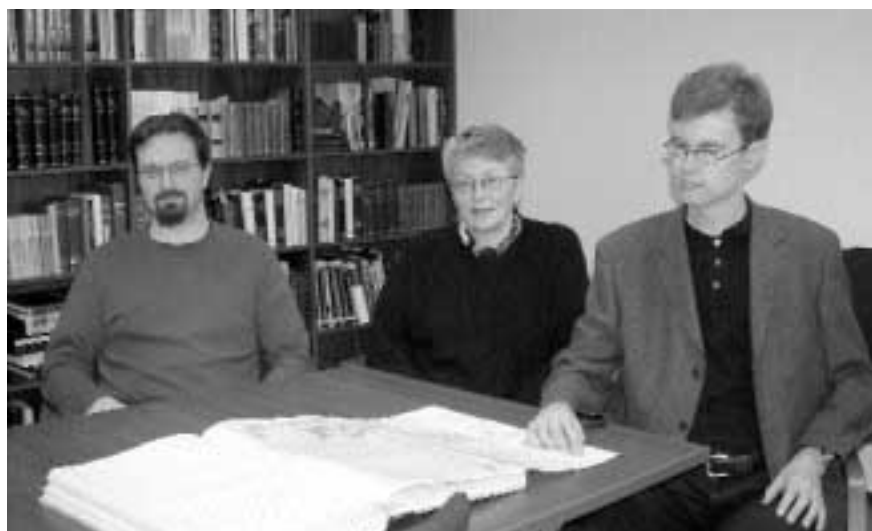
Nyt forskningsarbejde i Islands Nationalarkiv

Björk Ingimundardóttir

For nogle år siden blev der vedtaget en lov, som så sandelig har sat medarbejdere ved Islands Nationalarkiv på en prøve og kastet lys over arkivernes betydning. Det er loven om områder, der skal være nationalejendom, og afgrænsning af privat ejet jord, nationens områder og fjeldgræsgange. Loven, der er fra 1998, har affødt en særdeles omfattende forskning i arkivalier vedrørende ejendomsret.

Frem til lovens ikrafttrædelse fandtes der landområder i Island, som ingen ejede. Med loven erklæres den islandske stat for ejer af disse områder, udover de ejendomsrettigheder og goder, som ingen andre ejer. Disse områder benævnes statslige landområder. Frem til dags dato er disse landområder blevet kaldt højland, ubeboede områder, fjeldgræsgange og almindinger. Mange fjeldgræsgange er blevet anset som privat ejendom tilhørende f. eks. enkelte gårde eller kirker. Man vil nu definere disse som nationalejendom, d.v.s. selve jorden, men bønderne skal have ret til græsning og fiskefangst.

Med loven forsøger man at forenkle ejendomsforholdene, så man nu har privat ejede områder og nationale områder. Det er især bønder, som fra arilds tid har haft ret til græsning, jagt og fiskefangst i høj-

■ Arkivar Björk Ingimundardóttir (i midten) leder forskningsarbejdet for højlandsudvalget. Gísli B. Róbertsson (t.v.) og Kristinn Valdimarsson blev ansat på Nationalarkivet udelukkende for dette projekt.

Foto: Áslaug A. Stefánsdóttir.

landet, der kommer ud for at staten nu gør krav på disse landområder.

„Højlandsudvalget“

I henhold til denne lov blev der etableret et udvalg med tre medlemmer, udvalget for de ubeboede egne, til daglig kaldt højlandsudvalget. Udvalgets hovedopgave er at undersøge og afgøre, hvilke områder, der regnes til de statsligt ejede, og hvor grænsen går mellem dem og de privatejede områder.

Højlandsudvalget skal på eget initiativ behandle og afgøre de sa-

ger, der hører under udvalget, og skulle helst afslutte arbejdet inden 2007. Når udvalget har besluttet at tage et landområde til behandling, skal finansministeren fremsætte statens krav vedrørende de nye nationale områder inden for en bestemt frist. Derefter opfordrer man dem, der mener at have ejendomsret til land i området, til at beskrive deres krav over for udvalget. Parallelt med deres krav skal parterne fremlægge de kilder og data, som de baserer deres rettigheder/krav på.

Udvalget skal udgå fra det materiale, som parterne fremlægger, og samtidig lade granske og indhente materiale om ejendoms- og brugsrettigheder over de landområder, der er til behandling.

Der skal granskes såvel trykte som utrykte kilder. Langt størstedelen af de utrykte primærkilder, der skal bruges, opbevares i Nationalarkivet.

Nationalarkivet påtager sig forskningsarbejdet

Højlandsudvalget havde i begyndelsen en historiker i sin tjeneste for at tilgodese udvalgets forskningspligt, men meget snart var det ikke nok, og da søgte man til Islands Nationalarkiv og regionalarkiver i de pågældende områder og andre eksperter. Nationalarkivets medarbejdere begyndte at granske arkiver for udvalget i 2000. Det viste sig snart, at man måtte ændre arbejdsreglerne ved forskningen, ændre valget af dokumentkategorier, der skulle undersøges og udforme vejledning om undersøgelse og behandling af kilder. Søgning er baseret på lister over gårde og landejendomme, som højlandsudvalget udarbejder

og overlader til Nationalarkivet, som skal finde frem alle data inden for bestemte dokumentkategorier, der viser, hvem der havde ejendomsret og benyttelsesret på enkelte landarealer og hvor grænserne for landområdet var.

Arbejdet, som Nationalarkivets medarbejdere bidrog med i begyndelsen, var meget afvekslende. Det afhang af på hvilket trin sagerne var. Mens indsamlingen af materiale varede, var der tale om et temmelig stort arbejde, men siden kunne der komme ret lange perioder, hvor der kun skulle løses vilkårlige problemer, såsom at lede efter dokumenter. Det viste sig at være noget af et problem i begyndelsen, at lister over de landejendomme, der havde tilknytning til de landområder, der var til behandling, ikke var udførlige nok, og skabte et større arbejde, men det har man lavet om på.

De vigtigste arkiver

De dokumenter, der først og fremmest søges efter og tages til behandling, er fra sysselmændenes arkiver (markskelsbøger, slutsedels- og panteprotokoller, landopdelings-, doms- og tingprotokoller,

og dokumenter, som de bøger henviser til. Man går til sysselmændenes journaler og brevsamlinger, hvis der menes at være grund til at søge oplysninger om bestemte forhold). Man søger også i landkommuners arkiver samt i forligskommissioners protokoller. Man gennemgår biskoppers arkiver (især visitatsbøger) samt præsters og provsters og enkelte kirkers arkiver. Desuden i de øverste myndigheders arkiver (d.v.s. stiftamtmandenes, amtmændenes og landshøvdingenes og senere Centralforvaltningens), faste ejendomsvurderinger 1804–1918, landagenturers arkiver (tidligere klosterejendomme) og i en samling af dokumenter vedrørende enkelte landejendomme, der gradvist er opstået hos Nationalarkivet, d.v.s. dokumenter, der ikke tilhører andre arkiver. Disse arkivalier opbevares i Islands Nationalarkiv eller hos embeder, der er afleveringspligtige til arkivet.

Øget forskningsarbejde

I 2004 anmodede højlandsudvalget Islands Nationalarkiv om at arkivet bidrog med betydeligt mere arbejde end der tidligere var blevet indgået aftaler om. Det var både meningen at forsøge at fremskynde implementeringen, idet den oprindelige tidsramme forlængst var bristet, idet man kun havde kunnet overkomme en mindre del af landet. Ligeledes ville den historiker, der arbejdede hos udvalget, holde op. I fortsættelse heraf blev der anmodet om, at materialet i de pågældende sager blev behandlet inden

■ Stabler af bøger som denne, ser man gerne hos fotografen i Nationalarkivet. Hundredevis af digitale kopier af arkivalier er blevet lavet for højlandsprojektet i de sidste to måneder.
Foto: Áslaug A. Stefánsdóttir.

■ Kortet viser de landområder der er blevet taget til behandling af højlandsudvalget. Område 4 er nu under behandling og nr. 5 er det næste. Det hvide areal viser den del af landet, der i fremtiden skaber arbejde for arkivarer og advokater i Island. Kort fremstillet af Landform ehf.

for Islands Nationalarkiv, så redegørelserne blev udarbejdet af neutrale parter. Nationalarkivet imødekom denne anmodning.

Nye ansatte

Islands Nationalarkivs faste medarbejdere havde stået for ovennævnte kildeforskning og opskrivning af dokumenter, som det mentes nødvendigt at opskrive. Nu stod det klart, at der ikke var tilstrækkeligt med personale. Man ansatte derfor en særlig medarbejder til at varetage udarbejdelsen af redegørelser tidligt på sommeren i 2004, og hen på året blev der ansat en an-

den medarbejder til kildeindsamling og undersøgelser, idet det personale, der hidtil havde varetaget dette, var bundet af andre opgaver. Det er imidlertid en arkivar i Islands Nationalarkiv, der har det overordnede ansvar for projektet, og vejleder og afgør skønssager.

Hidtil største forskningsprojekt

Dette er langt det største forskningsprojekt, som det er blevet Islands Nationalarkiv pålagt at udføre. Der skal f.eks. undersøges dokumenter fra 17 syslers arkiver, som danner det primære grundlag for forskningen. Det er ikke altid

muligt at færdiggøre hvert sysse en gang for alle, idet man behandler geografisk afgrænsede områder, som ikke altid passer med syssegrænserne. Hidtil er der blevet behandlet fire landområder. Det første område var en del af et sysse, det andet område ligeledes, det tredje strakte sig over et helt sysse og den del, der manglede af sysset, som til dels var i område nr. 2.

Det fjerde område er stadig under bearbejdning, og når det er afsluttet, kan man sige, at man har afsluttet dokumentindsøgningen vedrørende jordejendomme i fire sysse af sytten.

Det forholder sig forøvrigt sådan, at arkiverne er af meget forskelligt omfang. Syslerne er ikke lige store og der er ikke lige mange beboere i dem. Evt. giver det en idé om afvekslingen, at vedrørende område nr. 2 måtte Nationalarkivets medarbejdere gennemgå 23 doms- og tingprotokoller; i område nr. 4 er der ihvertfald over 140 domsprotokoller, og nogle af dem er ved at blive gennemgået for anden gang, da det ikke stod klart, da første området blev undersøgt, hvilke jordejendomme senere ville komme til behandling. Lignende arbejdsmetoder kommer nok til at gøre sig gældende i fremtiden, for det vil aldrig foreligge, hvilke jordejendomme der bliver behandlet førend Finansministeriet har udarbejdet dets kravspecifikationer for hvert enkelt område for sig, og jordejendomslisten er blevet udarbejdet af medarbejdere ved højlandsudvalget og gennemgået af jordejernes advokater og Nationalarkivets medarbejdere.

Endvidere kan det nævnes, at der er forsvundet mange arkivalier hos nogle offentlige embeder, f.eks. på grund af ildebrande, og da må man forsøge at finde kilder andre steder end de fastlagte arbejdsregler foreskriver. Man kan derfor forudse, at Islands Nationalarkiv står over for store opgaver i de næste år, udover dem, der må siges at være traditionelle. ♦

Forfatteren er arkivar og leder publikumsafdelingen i Nationalarkivet.

Projekt om digital formidling af kulturarven i Island

– under kulturministeriets ledelse

Eiríkur G. Guðmundsson

Det islandske undervisningsministerium har taget initiativ til at iværksætte et projekt om digital formidling af kulturarven for skoler. Ministeriet har anmodet statens væsentligste kulturinstitutioner om at de arbejder sammen om et projekt, der har arbejdstitlen *Digital kultur i uddannelsens interesse*. Nationalmuseet, Nationalbiblioteket, Nationalteatret, Islands Kunstmuseum, Islands radio, Nationalarkivet og flere statslige kulturinstitutioner er blevet kaldt til rådslagning om, hvordan disse institutioner kan formidle det materiale, som de opbevarer, på digital form således at skoler, elever og lærere kan udnytte indholdet til studier og undervisning.

Det er første gang man forsøger at foranstalte et så omfattende samarbejde. Det står allerede klart, at ikke alle institutioner er lige interesserede. Målet er at dette projekt skal være et pilotprojekt, som kan vise, hvilke de væsentligste hindringer er, der skal overvindes for at man kan færdiggøre nogle fuldstændige produkter, der kan bruges til studier og undervisning. For nærværende koncentrerer man sig især om at etablere et website, hvor man kan hente stof af forskellig art, et slags råmateriale til yderligere arbejde i skolerne. Repræsentanter for Nationalarkivet deltager i arbejdet og man håber, at der her er tale om et godt og lærdomsrigt samarbejde. ♦

Hit med Historien

– formidling af historie til børn

Idéen

I juni måned 1999 mødtes en lille håndfuld engagerede personer på Køge Bibliotek for at udvikle en idé. Vi ville skrive Køges historie for børn. Baggrunden var de erfaringer, som både Køge Bibliotek og Køge Byhistoriske Arkiv havde fra talrige besøg af skoleklasser eller enkelte skoleelever, der arbejdede med et historisk projekt. For det første havde vi erfaret, at børnene ikke havde den store fornemmelse for historiens gang eller for den sags skyld for historiske begivenheder. For det andet havde vi ofte måttet beklage, at vore tilbud til børnene ikke var optimale. De fleste børn gik hurtigt i stå, når de prøvede at læse det, vi anbefalede, i den nye fine Køge Bys Historie eller andet, der er skrevet for voksne læsere. Vi ville derfor selv prøve at skabe et mere tidssvarende og velgnet materiale til børnene.

Hermed var et af de første såkaldte ABM-samarbejder blevet etableret. Da der i Køge er en lang tradition for tværgående samarbejder på kulturområdet, var det for os en helt naturlig organisering af arbejdet.

Deltagerne i projektet kom fra

Birte Broch

Køge Byhistoriske Arkiv, Køge Bibliotek, Ellemarksskolen i Køge, Amtscetret for Undervisning i Roskilde og senere tillige Køge Museum. Den oprindelige vision var at få skrevet én bog med hele Køges historie, men i løbet af den indledende proces blev dette ændret. I stedet udviklede vi en strategi, der gik ud på at udgive en serie på syv små bøger med tilhørende hjem-

meside. Historien blev opdelt i syv dele ud fra et kronologisk princip, da vi fandt det væsentligt, at børnene blev fortrolige med den kronologiske udvikling og sammenhæng i historiens forløb. Det blev endvidere besluttet, at projektet skulle oprette egen hjemmeside, der ligeledes skulle bestå af syv underafdelinger, en for hver bog. På hjemmesiden kan lægges supplerende materiale, som børnene selv kan arbejde videre med, ligesom der løbende tilføjes nyt om projektet.

Projektet blev opdelt i følgende dele:

- Køge i 1950'erne
- Køge mellem krig og fred 1914–1945
- Industrialiseringen i Køge 1850–1914
- Det moderne samfunds fødsel i Køge 1700–1850
- Renæssancen i Køge 1500–1700
- Middelalderen i Køge 1288–1500
- Gammelkøge. Køge før 1288.

■ Omslaget til Hit med Historiens første bog „Køge i 1950'erne“, der udkom i 2001. Layout: Thora Fisker.

■ Forfatteren Henning Bjørn Larsen og børnekonsulenterne bag Hit med Historiens anden bog „Køge mellem krig og fred 1914–1949“, der udkom i 2003. Foto: Jacob Kobbernagel.

Navnet

Hvad skulle barnet så hedde? I begyndelsen kaldte vi projektet for „Køgebogen“, men efter en stribe forslag fra gruppens medlemmer, valgte vi titlen „Hit med Historien“ som overskrift til alle bøger i serien. (At Gyldendal nogenlunde samtidig havde valgt samme titel til et skolebogsprojekt, var vi ikke klar over. Gyldendal kendte heller ikke til vores, så her må være tale om en parallel inspiration. De to projekter har i øvrigt forskelligt koncept).

Børnekonsulenter

Centralt i vores udviklingsarbejde står en nyskabende idé om en bør-

neksulentgruppe, tilknyttet hvert delprojekt. Disse børn melder sig frivilligt til at deltage i arbejdet i deres fritid efter annoncering i lokalpressen, opslag på bibliotekerne og i arkivet samt via breve til lærere på skolerne. Børnekonsulentgruppen deltager i møder med forfatteren, som er forskellig fra bog til

bog, og leverer input til drøftelsen af spørgsmål som disposition og emnevalg. Desuden er der planlagt et selvstændigt forløb for børnegruppen, der via museumsbesøg, diverse oplæg med mere skal sætte dem i stand til at komme med indspil i drøftelserne. Konceptet går ud på at give aftagerne af produk-

■ Reklame for projektet Hit med Historien på Køge Torv i sommeren 2004. Fra v. Karin Larsen, Birte Broch og yderst th. Inger Hallelov. Foto: Kim Rasmussen.

tet, børnene, indflydelse på form og indhold, men der er ikke tale om en bestemmende rolle. Det er de voksne projektdeltagere, der har ansvaret for det færdige resultat og i nogle tilfælde må insistere på, at visse emner skal indgå i bogen, selv om børnene finder dem kedelige. Det må så være forfatterens opgave at gøre emnet interessant alligevel. Under arbejdet med hver af de første tre bøger har børnekon-sulentgruppen bestået af 10–15 meget interesserede børn, heraf enkelte gengangere.

Økonomien

Første bog blev finansieret ved lidt af et sammenskudsgilde, idet vi modtog midler fra Projekt Tusindkunst, År 2000 Fonden, Køge Kommunes Folkeoplysningsudvalg, Carlsen-Langes Legatstiftelse og Unidanmark-Fonden. Desuden bidrog alle de deltagende institutioner med projektgruppemedlemmernes arbejdskraft. Filosofien var den, at vi gennem dette pilotprojekt ville vise idéens bæredygtighed i praksis. Bogen blev en stor salgs-succes, hvilket gav os et økonomisk grundlag for at fortsætte udgivelserne. Samtidig fandt Køge Kommunes Kultur- og Børneudvalg projektet så spændende, at udvalgene trådte til med støtte til de følgende to bøger. Desuden har vi modtaget tilskud fra BG-Bank. Aktuelt arbejder vi med 3. bog, der skulle være sikret økonomisk. Forhåbentlig lykkes det at gennemføre den samlede udgivelsesrække.

Pilotprojektet gav ikke blot anledning til at eksperimentere med form og indhold af bog og hjem-

meside, men også med hensyn til selve projektets organisering. I 2002 etablerede vi således et styrelsesledet selskab ved navn „Hit med Historien“ til at stå for udgivelserne og dermed adskille virksomheden formelt fra de deltagende institutioner.

Resultater

Første bog havde undertitlen „Køge i 1950'erne“ og var forfattet af arkivar Mette Henriksen. Herefter gik vi tilbage i tid, idet lærer Henning Bjørn Larsen skrev om „Køge mellem krig og fred 1914–1949“. Begge bøger er smukt layout'et af grafiker Thora Fisker, der så vidt muligt vil være med på hele serien. Vi har prioriteret bøgernes udseende meget højt, således at de fremstår indbydende og i et professionelt layout.

Bøgerne blev vældig flot modtaget. Den første har længe været udsolgt, og den næste er godt på vej. Selv om bøgerne er skrevet til børn og undervisningen i skolerne, har det vist sig, at der er stor interesse for dem også blandt voksne. Navnlig bogen om Køge i 1950'erne ramte lige ned i en halvtredserbølge, og den blev i vidt omfang læst af dem, der selv var børn dengang.

De to bøger anvendes også i undervisningen, men vi ville gerne i projektet have flere ressourcer til at kunne følge dette lidt mere op, så vi i højere grad sikrede en generel inddragelse af materialet i skolerne. Køge Byhistoriske Arkiv har planer om at etablere „Historieskolen Clio“, hvor dette aspekt indgår som en væsentlig del. Denne historieskole er en pendant til de mange

musiske skoler i hele landet, men i dette tilfælde vil det naturligvis være historieformidling, der tilbydes børnene både i og uden for skoletiden.

Fremtiden

Lige nu er vi midt i arbejdet med næste del: „Det moderne samfunds fødsel i Køge 1700–1850“. Forfatteren er Claus Buttenschøn, der tidligere har skrevet en række historiebøger for børn. Det er planen, at bog og tilhørende hjemmeside skal udkomme i slutningen af 2005, hvor vi også regner med at genoptrykke bogen om 1950'erne.

De to første bøger blev præsenteret ved receptioner, der blev afholdt på steder med tilknytning til den periode, der blev beskrevet. Den første blev afholdt på en skole fra 1950'erne, mens den anden fandt sted på Codan Gummi, der i perioden var den dominerende arbejdsplads i Køge.

Køge Kommune prioriterer arbejdet med børnekultur meget højt, ligesom arbejdet med at formidle kulturarven til børn indgår som et væsentligt element i kommunens kulturpolitik. Vi håber således på fortsat opbakning til projektet, hvor der skal realiseres endnu fire dele. Og så er der oveni kommet et stærkt krav fra de voksne læsere, nemlig en bog om Køge i 1960'erne. Og det kunne bestemt være sjovt!

Læs mere om projektet på: www.hitmedhistorien.dk ♦

Forfatteren er arkivleder ved Køge Byhistoriske Arkiv.

Færøske skoleelever som brugergruppe

■ Eleverne introduceres til opgaverne på Landsarkivets læsesal.

I et forsøg på at 'åbne arkivet' og nå en bredere brugerskare, alders- og kønsmæssigt, har Landsskjalasavnið (Færøernes Landsarkiv) de sidste par år igangsat en del nye PR-projekter. Baggrunden for denne 'åbning' er ønsket om at øge offentlighedens begrænsede kendskab til arkivet og arkivstudier samt at informere om institutionens nytte for almenheden.

Idet den større åbenhed bunder i ønsket om at nå så stor en del af offentligheden som muligt, har

måden, hvorpå arkivet har søgt kontakt med omverdenen, været af relativ bred og almen karakter; nogen gange måske lidt diffus. De hidtidige projekter har således ikke været rettet mod nogen bestemt målgruppe. Mest anvendt har været rundvisninger, udstillinger, foredrag, samt 'åbent hus arrangementer', såsom 'Arkivernes Dag'. Selv om disse projekter må siges at være succeser, idet de har medført, at Landsskjalasavnið har fået et øget antal besøgende samt en del

offentlig omtale, har det imidlertid vist sig svært at nå visse grupper, især yngre brugere.

Forsøgsprojekt – 9. klasser på arkivet

I et forsøg på at opveje dette misforhold i brugernes aldersfordeling har Landsskjalasavnið valgt at igangsætte et forsøgsprojekt, hvis strategi er lidt anderledes end de foregående projekter. I stedet for almene arrangementer, hvis formål det er at få fat i så stor en bru-

Erika Hayfield

gergruppe som muligt, søger dette projekt at få fat i én bestemt (alders-) gruppe. Projektet med arbejdstitlen 'Skolerne til arkivet', er således rettet mod elever i 9. klasse. Formålet med projektet er at informere eleverne om Landsskjalasavnið og at give dem mulighed for selv at anvende arkivmateriale i forbindelse med en skriftlig opgave. Den primære udfordring for Landsskjalasavnið lå i selve formidlingen, dvs. hvordan man kunne gøre eleverne opmærksomme på, at arkiv og arkivalier godt kan være spændende. Dette blev gjort ved at dele projektet op i tre hoveddele: først en introduktion på selve skolen, derefter ved et arkivbesøg, og til sidst ved at eleverne lavede en selvstændig opgave.

Det første møde mellem elever og arkiv foregik som sagt ude på skolen. Klassen fik besøg af en af arkivets medarbejdere, som gav de unge en introduktion til arkivet, bl.a. om arkivets placering i samfundsmæssig sammenhæng, dets historiske baggrund, samt en generel introduktion til arkivarbejde i Færøerne. Ugen efter kom eleverne på besøg i arkivet.

Arkivbesøget var tredelt:

- Introduktion til kildekritik
 - Rundvisning på magasin og fremvisning af arkivalier
 - Udlevering af en opgave (arkivalier og spørgsmål)
- Introduktionen til kildekritik

tog sit udgangspunkt i en bred forståelse af begrebet. Rundvisningens primære formål var at afmystificere og konkretisere arkivalier og magasin samt at give eleverne en fornemmelse af, hvad det vil sige at søge i arkiver. Opgaverne blev udleveret til grupper på hver fire elever, hvor en 'vejleder' for hver gruppe gennemgik opgaverne, dvs. arkivalierne og spørgsmålene samt deres forhold til hinanden.

Opgavernes formål var at lære eleverne, med baggrund i de udleverede arkivalier, at give svar på nogle i forvejen formulerede (historiske) spørgsmål samt at bruge den viden om kildekritik, de havde fået i løbet af arkivbesøget. Oprindeligt havde Landsskjalasavnið forberedt flere emner (dokumentsamlinger) med tilhørende spørgsmål, som det var meningen, at eleverne frit kunne vælge i mellem. Til sidst blev det dog afgjort kun at benytte ét emne, som Landsskjalasavnið mente, at de unge kunne forholde sig til, nemlig skolegang. Et relativt bredt sortiment af dokumenter om skolegang, i perioden fra midten af 1800-tallet til starten af 1920'erne, blev forelagt eleverne. Da opgaverne var blevet gennemgået af 'vejlederne', fik eleverne nogen tid på skolen til gruppearbejde, herunder at skrive selve opgaven. Den 11. januar afleverede grupperne deres opgaver, som blev bedømt, delvis af deres historielærere, delvis af Landsskjalasavnið. Der blev ikke

givet karakter for opgaverne, men den bedste opgave fik tildelt en mindre præmie.

Foreløbige resultater

Selv om Landsskjalasavnið gennem tiderne med jævne mellemrum har haft besøg af skoleelever, er ovennævnte projekt det første af sin slags, hvor arkivet forsøger at involvere eleverne aktivt i noget, der ligner arkivstudier. Landsskjalasavnið er i skrivende stund i gang med at evaluere projektet, men de foreløbige resultater har vist at projektet har været populært blandt de unge. Eleverne har udtrykt, at arkivstudierne har medført, at historieundervisningen bliver både mere spændende og mere relevant. Forsøget har også medført, at man fra skolens side vil forsøge at inddrage noget af arkivmaterialet som pensum til eksamen i 9. klasse. For Landsskjalasavnið har det stor betydning, at nye generationer vokser op, bevidste om arkivets eksistens, og ikke mindst om at det at bevare arkivalier kan bruges til noget konstruktivt, nu såvel som i fremtiden. Derfor har Landsskjalasavnið, også besluttet at inddrage flere 9. klasser i løbet af efteråret 2005. På længere sigt håber Landsskjalasavnið at sådanne projekter kan blive en del af undervisningen i folkeskolens ældre klasser. ♦

Forfatteren er PhD-studerende og konsulent for Landsskjalasavnið.

„Fíha-Vestnorden“

– et pilotprojekt

Anja Andreasen

Den 1. oktober 2004 igangsattes et samarbejdsprojekt i vestnordisk regi. Der er tale om et pilotprojekt med arbejdstitlen 'fiha-Vestnorden'. 'Fiha' står for: fiskeri, industri, handel, og arbejde. Samarbejdsparterne er byarkivet i Reykjavík (Borgarskjalasafn Reykjavíkur), Grønlands Landsarkiv (Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfialu) og Færøernes Landsarkiv (Føroya Landsskjalasavn). Senere er også byarkivet i Tórshavn (Tórshavnar Býarsavn) kommet med i 'fiha'-samarbejdet.

Omdrejningspunktet for samarbejdsprojektet er bevarelsen af arbejdsmarkeds- og erhvervsarkivalier. Med støtte fra Nordisk Kulturfond og det færøske Kulturministerium er der ansat en faglig sekretær i en halvtidsstilling. Den faglige sekretær er placeret på Færøernes Landsarkiv og har til hovedopgave at koordinere indsatsen i de tre lande.

Hovedformålet med det stadig igangværende projekt er at klarlægge problematikken omfang, dvs. undersøge hvorvidt det er muligt at lave en koordineret vestnordisk indsats for bevarelse af erhvervsarkivalier samt at diskutere mulige løsningsmodeller.

Projektets formål er desuden at finde, registrere og bevare så meget som overhovedet muligt af privat arkivmateriale, der vedrører fiskeri, industri, handel og arbejdsliv, inden dette bliver destrueret eller på anden måde forsvinder ud af arkivernes rækkevidde. Dette vil så

■ Anja Andreasen, historiker, er faglig sekretær ved 'fiha-Vestnorden'.

forhåbentlig også betyde, at man får sikret brugbart materiale til fremtidens forskere.

At problemets omfang er ret omfattende, kan der næppe være tvivl om. De vestnordiske arkivlove er forholdsvis vage, men nogenlunde enige i deres udtalelser om privatarkiver. Alle tre love rummer formuleringer om, at arkiverne skal have mulighed for kopiering af betydningsfulde privatarkivalier, før de eventuelt forlader landet. Den færøske lov indikerer, at indsamling af privatarkiver med stor forskningsmæssig eller kulturel betydning er en del af arkivets virkeområde. Den pålægger også Landsarkivet, at det skal registrere bevaringsværdige privatarkiver, der ikke er afleverede. Hvilke arkivalier, der kan regnes som så betydningsfulde, at de skal bevares, er

der dog lovmæssigt ingen retningslinjer for. Den islandske arkivlov fastslår, at arkivvæsenet *har mulighed* for at modtage arkivalier, herunder private erhvervsarkivalier, af historisk værdi fra ikke afleveringspligtige aktører. Ifølge den grønlandske lov kan arkivet indsamle, modtage og sikre private arkivalier.

Som en del af projektet har der også været arbejdet med kontakten til erhvervslivet, dvs. forsøg på at undersøge hvordan man kan involvere erhvervslivet selv i en mere langsigtet bevaringsstrategi. Denne del af projektet er primært udgået fra sekretariatet, og er derfor begrænset til Færøerne. Meningen er dog, at erfaringerne fra denne del af projektet skal anvendes i en eventuel fortsættelse af samarbejdet. Sekretariatet har været i kontakt med lokalmuseer, arbejdsgiver- og rederiforeninger, fagforeninger og advokater. Henvendelser fra projektet er blevet positivt modtaget alle disse steder. Arbejdet har da også resulteret i flere henvendelser om aflevering af relevante arkivalier.

På et styregruppemøde, der bliver holdt på Færøerne ultimo februar 2005, vil pilotprojektets fremtid blive diskuteret. Forhåbningerne er selvfølgelig, at projektet kan blive af en mere permanent karakter. Dette vil dog for en stor del være afhængig af, om der kan skaffes fortsat finansiering. ♦

Forfatteren er historiker og faglig sekretær ved 'fiha-Vestnorden'

Nordiske kolleger besøgte SPE-projektet i Danmark

■ Her er seminardeltagerne fanget i samlet flok i Glostrupmagasinet. Fra venstre er det Unnur Karlsdottir (isl.), Jon Vidar Thorsteinsson (isl.), Petur Kristjansson (isl.), Karl Peder Pedersen (da.), Markku Mäenpää (fin.), Jon Are Vøien (nor.), August Eriksen (da.), Peter Wodskou (da.), Jari Lybeck (fin), Birger Stensköld (sve.), Torkel Thime (nor.), Ole Magnus Mølbak Andersen (da.), Anne Hals (nor.), Ville Kajanne (fin.) og Michael Graae (da.).
Foto: Christian Stig Hermansen.

I dagene 18.–19. november 2004 afholdt Statens Arkivers Bygge- og Flyttesekretariat et *Ekspertseminar om brug af ny teknologi til håndtering af konventionelle arkivalier*, i „Nordisk Arkivakademi“, der er det fælles forum for erfaringsudveksling mellem de nordiske landes arkivvæsener.

Seminaret tog udgangspunkt i SPE-projektet, der – mens dette skrives – har ompakket, etiketteret, stregkodet og database-registreret 90.000 hyldemeter arkivalier. SPE-projektet er alene i kraft af sit hidtil usete omfang et i nordisk sammenhæng helt enestående projekt.

Mange seminarer har en tendens til at blive meget teoretiske.

Ole Magnus Mølbak Andersen

Ønsket med dette seminar var at sætte fokus på praktisk arkivarbejde i stor skala, og derfor var det sigtet, at få seminardeltagerne ud på arbejdspladserne, så de ved selvsyn kunne opleve de mange dele af den store arbejdsproces, som er SPE. Der var rundvisninger og foredrag i magasinet i Glostrup, på Landsarkivet for Sjælland m.m. og på Rigsarkivet på Slotsholmen. På Landsarkivet blev arkivaliebeskrivelsen i DAISY gennemgået, og i Glostrup fik seminardeltagerne mulighed for selv at prøve at pladsregistrere arkivalierne ved stregkodeskydning

– et tilbud alle med stor interesse benyttede sig af.

På seminaret deltog i alt ti kolleger fra de nordiske lande, tre nordmænd, tre islændinge, tre finner og en enkelt svensker. Dertil kom seks personer fra SPE-projektet. Alle SPE-medarbejdere var i løbet af de to dage imødekomende til at demonstrere SPE-projektets mange spændende finurligheder, og der var rig lejlighed til konstruktiv drøftelse af erfaringer med nordiske kolleger. Det var særdeles instruktivt, og det skal alle have mange tak for. ♦

SPE: Stregkodning, pakning, etikettering

Kartleggingsprosjekt

om bevarings- og formidlings-situasjonen for lokalt- og regionalt kildemateriale

Svein Fygle

Et kartleggingsprosjekt er satt igang i regi av ABM-utvikling^[1] på oppdrag fra Kultur- og kirkedepartementet. Kartleggingen skal munnene ut i en statusrapport om bevarings- og formidlingssituasjonen for lokalt og regionalt kildemateriale. Prosjektet startet i januar 2004 som et pilotprosjekt i tre utvalgte fylker. I skrivende stund føres prosjektet videre i resten av landets fylker, foreløpig med et par unntak. Det er ventet at statusrapporten vil foreligge ved utgangen av 2005.

Om prosjektet – hovedmål og delmål

Som lokalt og regionalt kildemateriale regnes privatarkiv/samlinger og arkiver etter kommunale- og fylkeskommunale arkivskapere. Rapporten skal gi oversikt over hvilke typer arkiv og samlinger som er bevart i ulike bevaringsinstitusjoner, hvilke samfunnsfunksjoner og geografiske områder materialet dokumenterer, hvordan materialet blir oppbevart samt peke på formidlingstiltak. Som bevaringsinstitusjoner regnes ulike typer arkivinstitusjoner, museer, bibliotek og kommuner / fylkeskommuner. Arkivverket er ikke omfattet av selve prosjektet, men privatarkiv/samlinger oppbevart her vil bli en del av analysegrunnlaget for statusrapporten. Rapporten vil bli et viktig

grunnlagsdokument når målretta arkivpolitiske satsinger skal vurderes i årene fremover.

Et delmål med kartleggingen er å få oversikt over bevaringssituasjonen for privatarkiv. Kartleggingen vil på denne måten gi verdifull kunnskap til forvaltningen av en støtteordning for bevaring og formidling av privatarkiv. Data fra kartleggingen vil bli overført til Riksarkivarens Samkatalog for privatarkiv og til Fotosamlingsregisteret.

Prosjektorganisering og -finansiering

Kartleggingen og utarbeidelsen av statusrapporten blir gjennomført i to faser. Første fase er et pilotprosjekt i tre utvalgte fylker: Møre og Romsdal, Hordaland og Aust-Agder. Pilotprosjektet ble avsluttet ved utgangen av 2004. I løpet av 1. halvår 2005 skal det gjennomføres kartlegging i resten av landets fylker. Kartleggingsredskaper og metodikk er her justert på basis av de erfaringer en har høstet i pilotprosjektet.

Selve den praktiske kartleggingsdelen av prosjektet (feltarbeidet) blir utført av en feltarbeider i hvert fylke. Feltarbeiderne har for det meste forankring i regionale bevaringsinstitusjoner med faglig arkivkompetanse. De skal i kartleggingsøyemed besøke/ta kontakt

med alle aktuelle bevaringsinstitusjoner i sine respektive fylker.

Prosjektledelsen støtter seg til råd fra to prosjektgrupper og en referansegruppe. Sistnevnte er et rådgivende organ. Gruppen bidrar til kvalitetssikring av prosjektet ved å komme med korrekter og motforestillinger, ideer og innspill av faglig karakter i begynnelsen av prosjektet, under prosjektets gang og ved slutten av prosjektet. Prosjektet finansieres av ABM-utvikling og fylkeskommunene.

Kartleggingsarbeidet

Arkivkartleggingen baserer seg på to spørreskjemaer. I skjema 1 skal det registreres opplysninger om bevaringsinstitusjonene. Blant feltene nevner vi administrative og organisasjonsmessige opplysninger, bevaringspolitikk, status for institusjonenes arbeid med arkiv/samlinger, stillingsressurser til arbeid med arkiv/samlinger, opplysninger om publikumstjenester og publikumskontakt, samt opplysninger om magasinforhold. I skjema 2 skal det registreres opplysninger om arkivskapere og arkiv/samlinger. Skjemaet anvender registreringskategorier (felt) som blir brukt i arkivsystemet Asta og i Samkatalogen for privatarkiver. Data blir overført til database via web-basert utfylling av feltene.

Arkivmateriale/samlinger som

er registrert i Asta skal ikke registreres på nytt av feltarbeiderne. ABM-utvikling har i samarbeid med eierne av Asta fått utviklet et dataprogram („ABM-eksport“) som anvendes til eksport av data om arkivskapere og arkiv/samlinger som er registrert i Asta. Her brukes samme tekniske løsning som ved eksport av data til Samkatalogen for privatarkiv, utvidet med muligheten til å eksportere data om kommunale/fylkeskommunale arkiver. Eksporten utføres av institusjonenes egne folk med eventuell støtte fra tilgjengelige datakyndige.

Datagrunnlag for statusrapport

Kartleggingen skal munne ut i en statusrapport som ikke bare skal gi en oversikt, men som også vil kunne foreslå tiltak for å styrke bevaringen av arkiver/samlinger i regioner og innenfor samfunnssektorer som er dårlig dokumentert. Statusrapporten skal dels bygge på kartleggingen som er utført av feltmedarbeiderne, men også på følgende samlede datagrunnlag:

- Opplysninger om privatarkiv/samlinger som oppbevares i Riksarkivet og i statsarkivene
- Opplysninger om arkiver etter store bedrifter/organisasjoner/personer som blir oppbevart av disse på en profesjonell måte

„Kjerneinstitusjoner“ og „andre institusjoner“

En av de viktigste konklusjoner man kan trekke etter pilotprosjektet er at arkivkartleggingen har vært for ambisiøst lagt opp i forhold til de ressurser som stilles til rådighet. I fortsettelsen vil det ikke være ressurser – og sikkert heller ikke hensiktsmessig – å kartlegge alle bevaringsinstitusjonene på en like god og grundig måte. Løsningen blir å skille mellom „kjerneinstitusjoner“ og „andre institusjo-

ner“. Som kjerneinstitusjoner velges ut institusjoner som tilfredsstiller alle eller de fleste av kravene som må stilles til en profesjonell bevaringsinstitusjon. Kjerneinstitusjonene skal kartlegges grundig med utfylling av alle felt i registreringsskjemaene som det er mulig å fremskaffe opplysninger om. De mindre institusjonene i hvert fylke kartlegges ikke like grundig som kjerneinstitusjonene. Hvilke felt som skal fylles ut klarlegges i samarbeid mellom prosjektledelse og feltarbeidere.

Akivmateriale og samlinger vil i fortsettelsen bli registrert på arkivskaper- og arkivnivå, altså ikke helt ned på serienivå som tilfellet var i pilotprosjektet. I „kjerneinstitusjoner“ skal feltene for arkivskaper og arkiv fylles ut så grundig som mulig. I „andre institusjoner“ bør feltene for arkivskaper og arkiv fylles ut så langt opplysningene kan framskaffes uten uforholdsmessig stor ressursbruk. Med tanke på formålet med sluttrapporten vil det likevel være nødvendig å registrere et gitt antall opplysninger.

Når det gjelder arkivmateriale/samlinger som ikke er ferdigordnet/registrert må vi akseptere at mangel på opplysninger gjør det vanskelig å fylle ut alle feltene. Det er heller ikke meningen at bevaringsinstitusjonene eller feltarbeiderne skal bruke ressurser på å ordne materialet. Men med tanke på statusrapporten vil det være hensiktsmessig å få registrert noen basisopplysninger om den enkelte arkivskaper og arkivet. Dette gjelder opplysninger om bevaringssituasjon og formidling.

Kommunene som bevaringsinstitusjoner, og kommunalt arkivmateriale

Kartleggingsprosjektet skiller i fortsettelsen mellom kommuner/fyl-

keskommuner som er medlem av et interkommunalt arkiv (IKA) på den ene siden („IKA-kommuner“) og kommuner/fylkeskommuner som ikke er medlem av et IKA („andre kommuner“). IKA'er har gode kunnskaper om bevarings- og formidlingssituasjonen for kommunalt/fylkeskommunalt arkivmateriale i medlemskommunene, gjerne også i ikke-medlemskommuner. Det samme gjelder for byarkiv og fylkesarkiv. Flere IKA'er tilbyr i dag medlemskommuner magasin i et fellesdepot. Ordnete arkivforhold letter arbeidet for feltarbeiderne. Registreringen av IKA-kommunene som bevaringsinstitusjoner og av kommunalt arkivmateriale kan derfor gjøres forholdsvis grundig.

I „andre kommuner“ kan bevarings- og formidlingssituasjonen for arkivmaterialet være mer uklar. Kartleggingsarbeidet blir gjerne mer komplisert og arbeidskrevende. Følgelig må arkivregistreringen her foregå på et overordnet og nærmest summarisk nivå.

Ellers har kartleggingen i pilotfylkene vist at de fleste kommuner/fylkeskommuner også oppbevarer en ikke ubetydelig mengde privatarkiver. Selv om dette materialet ofte er uordnet og vanskelig tilgjengelig, ønsker vi å registrere opplysninger om dette materialet ♦

Skribenten er seniorrådgiver i ABM-utvikling og prosjektleder for kartleggingsprosjektet.

[1] Statens senter for arkiv, bibliotek og museum, etablert fra 01.01.2003

Ut av skattkammeret – arkiver for alle!

Formidlingsseminar 7.–8. februar i Oslo

Landslaget for Lokal- og Privatarkiver (LLP) arrangerte i begynnelsen av februar formidlingsseminaret „Ut av skattkammeret – arkiver for alle“ i samarbeid med ABM-utvikling. Et variert program med forelesere fra inn- og utland ga innblikk i en rekke formidlingsprosjekter til inspirasjon for over 120 deltakere.

Størst interesse vakte utvilsomt Gabrielle Hyslop fra The National Archives of Australia med foredraget „From Warehouse to Treasurehouse“. Ms. Hyslop er nå ansatt ved The National Museum of Australia, men har vært en drivende kraft i oppbyggingen av den „nye“ arkivinstitusjonen det australske riksarkivet nå framstår som. Fra å være et arkivdepot i Canberras utkant, er institusjonen blitt et knutepunkt der formidlingsarbeidet står svært sentralt. Australias riksarkiv flyttet i 1998 til sentrum i hovedstaden Canberra, til en bygning den deler med flere kulturinstitusjoner (Nasjonalgalleriet, Nasjonalbiblioteket og Nasjonalmuseet). Det er fokusert på utstillinger og tilrettelegging for publikumsbesøk på ulike måter. Årlig besøker ca. 50 000 personer Riksarkivet i tillegg til de 26 000 som besøker lesesalen.

Australias spredte befolkning og lange avstander har ført til nytenkning når det gjelder brukernes behov. Med økonomisk støtte fra myndighetene har utstillingene blitt sendt landet rundt og gitt større deler av befolkningen mulighet til å

se dem. Særlig trakk Ms. Hyslop fram utstillingen „Between Two Worlds“ som dokumenterte „den glemte generasjonen“, aboriginere som ble tatt fra familiene sine for å vokse opp på institusjon og „bli hvite“. Utstillingen turnerte landet i hele ni år og ble til i en periode der regjeringen var åpen for denne typen politiserende meningsyttringer fra kulturinstitusjoner.

En annen formidlingsmetode som er blitt tatt i bruk i Australia er „Digitization on Demand“. Her er det brukerne som bestiller materialet som bestemmer hva som skal digitaliseres. Etter hvert som forespørselene kommer inn, blir materialet digitalisert, og brukerne betaler en liten sum for å få sin bestilling utført. Dette har medvirket til at det aller mest etterspurte materialet, nemlig militærrullene fra først verdenskrig, nå er blitt fullstendig digitalisert.

Ms. Hyslop nevnte også andre

viktige punkter i formidlingsarbeidet, så som et eget publikasjonsprogram for bøker, reklamemateriell som magasinet „Memento“ og ikke minst fokuseringen på kontakt med skolebarn og lærerne deres. Dette ble sett på som særlig viktig i og med at skolene dermed brakte kunnskapen om arkivene ut til publikum generelt. En egen online-tjeneste, kalt WRROOM (World Wide Web Reading Room), var laget spesielt for skolebarn og deres arkivprosjekter. I det hele tatt var det satset stort på web, da med betydelig økonomisk støtte fra regjeringshold. Mot skolen benyttes i tillegg CD-Rom-pakker med lærerveiledning inkludert.

Andre publikumssuksesser Ms. Hyslop viste til, var foredragskvelder, slektsforskerdager og den mer utradisjonelle Barnebarnas dag, et spesielt tilbud for besteforeldre som passer barnebarn i skoleferien. Det var også blitt gjort et nummer av tilgjengeliggjøringen av departementalt arkivmateriale, noe media hadde funnet interessant, og som var blitt en årlig begivenhet.

Hva er oppskriften på snuoperasjonen som australierne har vært igjennom? Utvilsomt har arkivarbeidet forandret karakter og til tider har det nok vært en smertefull prosess. Fokuseringen på langvarig strategisk tenkning og innhenting

■ Lisa Early fra det engelske riksarkivet fortalte om „Learning Curve“ for et interessert publikum.

av midler som til enhver tid gjøres tilgjengelig fra styresmaktene, krever nøye planlegging og definitive mål. Men slik satsing er fruktbar. For eksempel fikk Riksarkivet store muligheter gjennom sitt Federation-program i anledning Australias 200-års-jubileum med stor støtte fra sentralt hold. På spørsmål fra salen fortalte Ms. Hyslop at ca. 20 personer til enhver tid arbeider med ulike sider av formidlingen og at en 3–4 år lang plan ligger bak utstillinger og skoleprogrammer. Hun ga også beste ti kriterier for vellykkede prosjekter, nemlig:

1. Vær kreativ,
2. Ta en beslutning,
3. Ha klart definerte mål,
4. Kjenn din målgruppe,
5. Samarbeid med andre,
6. Finn økonomiske midler og andre ressurser,
7. Lær noe nytt,
8. Integrér ulike prosjekter (for eksempel sammenhold utstilling og skoleprogram),
9. Evaluér og
10. Feir det ferdige produktet.

En annen suksesshistorie er britenes Learning Curve. Lisa Early fra formidlingsgruppen i The National Archives (TNA) i England fortalte om deres tilbud og erfaringer. Utgangspunktet deres er et mål om at skolebarn skal besøke arkivet, og dersom de ikke kan, skal arkivet komme til dem. TNA arrangerer workshops i et eget klasserom der elever i alderen 7–16 år får se og arbeide med kopier av originale dokumenter. For de eldre elevene tilbys en „masterclass“ med mer avanserte forskningsoppgaver, mens det for de yngre elevene er laget opplegg som inkluderer blant annet rollespill med historiske kostymer. For elever som ikke har mulighet til å komme til arkivet eller når det er fullbooket, tilbys videokonferanser laget over samme lest. Problemet

med at elevene ikke får sett og tatt i originaldokumenter, løses gjennom å sende dem kopier på forhånd. Opplegget er gratis, men det kreves at gruppene kommer i komplette skoleklasser med lærer. TNA har ikke lenger noe behov for å markedsføre dette opplegget. E-postlister som brukes til å gi opplysninger om tilbudene til tidligere besøkte, skoler og lærere gjør arbeidet for dem, og besøkene er så populære at formidlingsgruppen nå ser seg om etter større lokaler. Men for å informere om tilbudet står formidlingsgruppa likevel på stand på lærerkonferanser og de har workshops på lærerskolene.

Besøksopplegget i TNA har sporet til et avansert og gjennomarbeidet internett-tilbud for skolebarn. I samarbeid med andre institusjoner, for eksempel Victoria & Albert Museum og lokale arkivinstitusjoner, har TNA nå tilbud som dekker de fleste tidsepoker. Gjennom å leke seg fram får elevene kjennskap til historiske fakta på bakgrunn av arkivdokumenter. I tillegg benyttes film, kart, gjenstander og lyd for å hjelpe elevene til å besvare spørsmålene.

Lisa Early påpekte viktigheten av å oppdatere slike internett-løsninger. Etter fem–seks år må oppgavene gjennomgås og revideres i forhold til teknisk standard og pedagogisk nivå. TNA samarbeider med pedagoger som skriver tekster til internett-prosjektene, og deres egen design-gruppe har ikke lenger kapasitet til å gjøre alt som er ønskelig. Eksterne web-designere blir derfor oftest engasjert for å gjennomføre prosjektene. I tillegg er deltakende skoler tilknyttet egne bredbånd som gjør at nedlasting av bilder tar kortest mulig tid. Dette er et vesentlig moment i suksessen, mener Ms. Early. Hun påpekte i likhet med Ms. Hyslop, også

viktigheten av å ha konkrete mål og å kjenne den målgruppen man sikter mot. I tillegg må tilbudene være nyttige, lett tilgjengelige og morsomme.

I arbeidet med skoletilbudene har formidlingsgruppen funnet enkelte sentrale momenter viktigere enn andre. For eksempel bør tilbudet være gratis og det bør gå rett inn i skolens pedagogiske arbeidsplan. Sidene og bildene som brukes bør være inviterende og enkle, og de må ikke være nedlatende i forhold til elevenes kunnskaper. All forskning viser at når barn arbeider med nettsider, gjør de andre ting enn det voksne forventer. TNA spanderte i 2004 £80 000 på formidlingsgruppens arbeid, inkludert kjøp av eksterne tjenester. Ms. Early mente bestemt at internettsatsingen var vel verdt innsatsen.

Blant de mange andre som presenterte emner under seminaret var Bente Jensen fra Aalborg Stadsarkiv. Hun diskuterte hvorvidt arkivene var for de mange eller for de få. Hun kunne fortelle at de i Danmark var kommet fram til to trender som kunne beskrive denne problemstillingen, nemlig en utadvendt trend og en tradisjonell trend. Den siste omfattet den kompetente bruker, myndighetene og brukere som allerede var inspirert, mens den første baserte seg på et verdigrunnlag der arkivene er for alle. Hun ga eksempler på hvordan arkivene kommer i kontakt med ulike brukere og fortalte hvilke satsinger forskjellige arkiver har, for eksempel inkluderer selve arkivbygningene et interessant aspekt i denne sammenhengen.

Charlotte S. H. Jensen fra Statens Arkiver diskutert hvorvidt arkivene egentlig er så interessante som vi vil ha det til. Hun eksemplifiserte med den interesse som er vist fra dansk medias side overfor

ulike innspill fra Statens Arkiver, og oppfordret til å aktualisere mer når det gjaldt hvilke dokumenter som ble hentet fram fra arkivene til enhver tid og presentert for media. Hun oppfordret også til respekt overfor journalisters yrke og arbeidssituasjon, og til økt samarbeid med media. Naturlig nok vil en satsing overfor media kreve ressurser og tid, men brukernes reaksjoner vil over tid gi resultater. Hovedmålet må være å fortelle gode arkivhistorier.

Fra norsk hold ble både medias holdning til arkiver og den generelle bruk av internett som brukerforum diskutert. To konkrete formidlingsprosjekter ble presentert og ABM-utvikling fortalte om sine nye satsinger Brudd – om å formidle de vanskelige historiene og Hot Spots – en ny formidlingsmåte i forhold til dagsaktuelle tema.

Seminarer ble avsluttet med en debatt med innledere fra ABM-utvikling, LLP og Riksarkivet. Hovedutfordringene ved arkivformidlingen var tema for debatten, og den ble preget av to hovedtanker; orientering innad i arkivverdenen omkring hvilke behov brukerne har og utfordringen med å ha kontakt med media. Innleggene på seminarer vil forøvrig bli gjenstand for nettbasert publisering.

Hva var det viktigste vi hørte på seminarer? Utvilsomt Gabrielle Hyslops kontante utsagn om at det er arkivmaterialet folk interesserer seg for når det kommer til stykket. Formidlingsarbeidet arkivfolk bedriver kan være så påkostet og tilrettelagt det vil, men til sist er det de gode arkivhistoriene som fenger publikum og som bringer dem til lesesalen igjen og igjen. ♦

Skribenten er arkivar i Riksarkivets publikumsavdeling.

Samisk Arkiv til Arkivverket

John Herstad

Under årets budsjettbehandling vedtok Stortinget, etter forslag fra Kultur- og kirkedepartementet, at forvaltningsansvaret for den statlige bevilgningen til driften av Samisk Arkiv skulle overføres fra Sametinget til Riksarkivaren. Ordningen trådte i kraft 1. januar 2005 og innebærer at det norske arkivverket har fått en ny institusjon innenfor sin organisasjon.

Samisk arkiv var opprinnelig navnet på et prosjekt som fra 1988 ble drevet i fellesskap av Riksarkivaren, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd og Nordisk samisk institutt. Siden 1. januar 1995 har Samisk Arkiv vært en selvstendig stiftelse med et styre der Riksarkivaren har vært representert med to medlemmer. I de senere årene er det statsarkivaren i Tromsø, Solbjørg Ellingsen Fosheim og statsarkivaren i Oslo, Dag Mangset, som har representert Riksarkivaren i styret, og Riksarkivaren har etter vedtektene hatt faglig tilsyn med stiftelsens arbeid. Stiftelsen har fra starten av hatt en bevilgning fra Kulturdepartementet på rundt 600 000 kroner. I 2001 overførte Kulturdepartemen-

tet dette beløpet til Sametingets budsjett, og Sametinget fikk dermed et forvaltningsansvar for institusjonen.

I 2002 tok representanter for Sametinget kontakt med Riksarkivaren og ba om vår medvirkning til en utredning om en del forhold av betydning for samiske arkiver. Som et resultat av dette påtok underdirektør Tor Breivik i Riksarkivet seg å utrede spørsmålet for Sametinget. Dette utredningsarbeidet var ferdig på nyåret 2003, og Sametinget sendte deretter utredningen på høring. Det meste av 2003 gikk med til dette arbeidet, og det var først 26. februar 2004 at Sametinget selv kunne ta stilling til de alternative forslag som forelå om fremtiden for Samisk Arkiv. Et alternativ var å legge Samisk Arkiv under Sametinget, et annet å legge det under Riksarkivaren. Fra Riksarkivarens side har det hele tiden vært en forutsetning at den løsningen man valgte måtte være ønsket av de samiske miljøene.

Sametinget gjorde et enstemmig vedtak om at det var ønskelig å etablere Samisk Arkiv som en egen institusjon under Riksarkivaren.

Etter at Riksarkivaren i møte med representanter for Kulturdepartementet og Sametinget hadde gitt uttrykk for at Arkivverket var beredt til å påta seg oppgaven, fremmet departementet dette som sitt forslag for Stortinget.

Den løsningen som nå er valgt for Samisk Arkiv kan altså sies å være et uttrykk for en felles oppfatning og felles ønsker når det gjelder Samisk Arkiv. Det har tatt tid å komme frem til den løsningen som er valgt, og det gjenstår fremdeles mye arbeid før vi klart kan se konturene av en ny institusjon. Samisk Arkiv har i dag bare en fast ansatt medarbeider, og institusjonen holder til i midlertidige lokaler i Kautokeino i Finnmark. Det er planlagt at institusjonen skal flytte inn i nytt kulturbygg i Kautokeino i løpet av noen år, og da må den også være klar til å yte en betydelig mer omfattende innsats når det gjelder bevaring og formidling av arkiver enn hva man kan gjøre i dag.

Både i høringsfasen og ellers er det gitt uttrykk for ulike oppfatninger om hva Samisk Arkiv skal ha som arbeidsoppgaver. Det gjenstår å utrede dette nærmere, men det synes klart at Samisk Arkiv vil få oppgaver som gjør det til noe annet enn et statsarkiv. For å utrede dette nærmere har Riksarkivaren allerede nedsatt en arbeidsgruppe som har som mandat å foreslå en oppbygging av Samisk Arkiv frem til 2010. Arbeidsgruppen skal beskrive realistiske arbeidsoppgaver og arbeidsmål for institusjonen og samtidig se på hvilket behov den nye institusjonen vil ha både når det gjelder personalressurser og

driftsmidler. Arbeidet skal være ferdig i løpet av 2005, og det er underdirektør Tor Breivik i Riksarkivet som skal lede arbeidet. Med seg i arbeidsgruppen har han Øystein Steinlien som er daglig leder av Samisk Arkiv, statsarkivar i Tromsø Solbjørg Ellingsen Fossheim, førstearkivar Lisabet Risa, Statsarkivet i Stavanger og leder for privatarkivavdelingen i Riksarkivet, Bjørn Bering.

Dette utredningsarbeidet må ta sitt utgangspunkt i hva Samisk Arkiv allerede gjør. Institusjonen har gjennom alle år arbeidet med bevaring av samiske privatarkiv, og har ca. 150–200 meter materiale som er tilgjengelig. Dette arbeidet må fortsette og finne sin plass innenfor de nasjonale strategier og prioriteringer som nå gjelder for privatarkivarbeidet i Norge. Institusjonen har i noen år fungert som depotinstitusjon for arkivet til Kautokeino kommune, men gjør det ikke lenger, og Samisk arkiv har ikke arbeidet med kommunale arkiver spesielt. Den institusjonen som nå arbeider med kommunale arkivspørsmål i Finnmark er Interkommunalt arkiv for Finnmark. Både i forhold til denne institusjonen og i forhold til biblioteker og museer i Finnmark, må nå Samisk Arkiv finne sine arbeidsoppgaver.

Dessuten har Samisk arkiv arbeidet med ulike prosjekter som først og fremst dreier seg om doku-

mentasjonstjenester av betydning for det samiske samfunn. Det dreier seg for eksempel om et prosjekt om samisk rettsarkiv og et prosjekt for digitalisering av samisk lyd og bilde, men begge disse dokumentasjonsprosjektene ble i sin tid stoppet av økonomiske grunner. Det blir en oppgave for arbeidsgruppen å vurdere slike dokumentasjonstjenester som ledd i institusjonens daglige virksomhet.

Fra flere hold er det dessuten fremhevet at Samisk arkiv må få en rolle å spille både når det gjelder fotobevaring og ikke minst når det gjelder registrering av samisk navne- og tradisjonsmateriale. Også her må vi imidlertid ta i betraktning at andre institusjoner allerede arbeider med beslektede oppgaver. Derfor blir det en viktig oppgave for det utredningsarbeidet som nå begynner å skjære til fornuftige arbeidsoppgaver for Samisk arkiv i lys av hva andre institusjoner allerede gjør. Utredningen må også definere hvilken rolle Samisk arkiv skal ha i relasjon til Sametinget som statlig arkivskaper. Jeg er imidlertid ikke i tvil om at der vil være nok av oppgaver å gå løs på for Samisk Arkiv. Til hjelp i arbeidet er vi nå i gang med å oversette arkivloven og arkivforskriften til samisk. ♦

Forfatteren er riksarkivar i Norge

■ Slik ser de midlertidige lokalene ut der Samisk Arkiv holder til.
Foto: Almar Johansen.

HisKi-projektet

– från avskrifter till kyrkboksdatabas

Pertti Hakala

Tanken att de finländska församlingarnas längder över födda, vigda och döda borde kopieras och renskrivs uttalades för snart 90 år sedan av genealogen Atle Wilskman, vars Släktbok fortfarande hör till standardverken i branschen. Året var 1917, det år då Finland begåvades med ett genealogiskt samfund (och blev självständigt). Tanken har sedan dess omhulats av Genealogiska Samfundet i Finland.

Bakom förslaget låg en rad kyrkobränder, och ett år senare utkämpades ett förödande inbördeskrig som även drabbade församlingsarkiven. Till denna säkerhetsaspekt kom också en praktisk dimension: genealogisk forskning var naturligtvis lättare att bedriva ifall kyrkböckerna var tillgängliga på ett och samma ställe (mikrofilmning var inte ett alternativ vid denna tid). Så länge det inte fanns några landsarkiv stod församlingarna utan lämpliga depåer för sina handlingar (de första landsarkiven inrättades 1927).

Genealogiska samfundet lyckades, tack vare sin driftige sekreterare Osmo Durchman, med biskopstiftens hjälp, förmå landets evangelisk-lutherska församlingar att låna ut sina längder över födda, vigda och döda för kopiering. Arbetet inleddes 1924, och ett knappt kvartssekel senare kunde Durchman med tillfredsställelse notera att projektet i huvudsak förts i hamn: ett tjugotal kopisters trägna insatser

■ De för hand kopierade längderna, i detta fall kyrkböckerna från den åländska socknen Sund, försågs med svarta band av läder och text i guldtryck.

hade resulterat i totalt 804 volymer med längder över födda vigda och döda ända till 1850 från 510 församlingar. Avskrifterna överläts 1967 till Riksarkivet. Tjugofem år senare var de prydliga svarta volymerna i läderband utslitna p.g.a. dagligt bruk. Forskarna har därefter fått hålla till godo med mikrokort av dessa avskrifter.

På fältet blev man redan på 1980-talet medveten om de möjligheter som datatekniken öppnade för genealogin. Enstaka pionjärer startade lokala kopieringsprojekt, i syfte att göra ovannämnda längder

sökbara; i Lappo gick man t.o.m. in för att mata in den egna församlingens kommunionböcker = sv. husförhörlängder. Parallellt med dessa lokala projekt tillkom föreningen *Datateknik för släktforskare* som ett forum för tekniskt mer försigkomna genealoger, vilka småningom insåg behovet av koordinering. I december 1989 anordnades föreningen i Riksarkivets forskarsal ett rådplägningsmöte kring dessa frågor. Vid mötet konstaterades behovet av standardisering och framtida tillgänglighet; minimimålet var ett alfabetiskt kyrkoboksregister.

Det s.k. HisKi-projektets (av finskan *historiankirja* = historieböcker) olika skeden kan studeras i tidskriften *Sukutieto*, som utgavs av sistnämnda förening. Ett år efter mötet i Riksarkivet hade ett lämpligt program utvecklats för inmatning av uppgifter om födda och döpta: Projektet *Kastettu – Döpt* kunde inledas. Farhågorna angående människors beredskap att frivilligt, utan ersättning mata in uppgifter kom lyckligtvis på skam, och arbetet vidtog, ofta förankrat i närmiljön vilket minskade riskerna för felläsningar.

År 1992 döptes projektet om till HisKi. Ambitionsnivån höjdes; härnäst skulle man mata in längderna över födda, vigda, döda och flyttade. I ett senare skede ämnade man även mata in kommunionböckerna. I detta skede hade projektet

Kastettu – Döpt hunnit engagera över 300 personer, och ett femton-tal församlingars längder var redan färdiga. Avtal ingicks med stiftelsen för Karelendatabasen om utbyte av programvara. – Själva programmet för inmatning av uppgifter i HisKi-databasen tillhandahölls kostnadsfritt. Utvecklingen av arbetsrutiner tog dock sin tid; dessutom gällde det att kunna engagera alla de inmatare som det utvidgade projektet krävde.

Finland upplevde vid denna tid en ekonomisk kris som inte nämnvärt avvek från 1930-talets stora depression. Paradoxalt nog kom krisen med påföljande massarbetslöshet att vara till fromma för HisKi-projektet. Projektledningen vände sig till en rad samhälleliga aktörer (bl.a. arbetsministeriet, kyrkostyrelsen, riksarkivet, befolkningsregistercentralen, Finlands kommunförbund och Presidentens kansli), och fick gehör för sina synpunkter. President Martti Ahtisaari ställde upp som beskyddare för det utvidgade projektet, som kallades *Suomen suku* (oöversättligt, sv. ungefär Finlands släkt). Arbetskraftsbyråerna i landet kontaktades, och de ställde sysselsättningsanslag till projektets förfogande. Som bäst var över 80 personer engagerade med dylika medel. Även en rad församlingar och kommuner bidrog med personal och kopiering.

Det säger sig självt att slutresultatet av dylikt decentraliserat arbete inte alltid motsvarar förväntningarna. De anställda arbetade på egen hand utan egentlig handledning, och var inte förtrogna med släktforskning. Deras färdigheter i svenska (språket i kyrkböckerna) lämnade ofta övrigt att önska vilket stundom bäddade för grava feltolkningar. Klagomål har framförts om saken, men då bortser man ifrån en viktig aspekt: HisKi-databasen

kan inte ersätta originalhandlingarna, vilka i regel är tillgängliga fram till 1900 på mikrofilm och -kort. Kvalitetskontrollen är dock ett fortlöpande problem.

HisKi-projektet rullar oavbrutet på. En mikrofilmskanner har anskaffats med medel från Kordelinska stiftelsen och placerats i för ändamålet hyrda utrymmen i landsarkivet i S:t Michel, dit arkiverket ju förlagt sin mikrofilmdepå. Genealogiska samfundet är därmed numera en aktiv partner vars verksamhet åtminstone indirekt är till nytta för arkiverket. Det skannade materialet levereras till HisKi-inmatarna, som fortsättningsvis i huvudsak utför oavlönat frivilligarbete. Tidsramen för projektet har utvidgats till att också omfatta 1800-talets senare del; inmatarna kommer då i kontakt med kopior av originalmaterialet vilket ställer högre krav på paleografisk förståelse än de prydliga avskrifterna från 1900-talets förra hälft.

HisKi-databasen är tillgänglig på såväl finska som svenska på Genealogiska samfundets hemsida www.genealogia.fi. Den utgör en

kraftansträngning som söker sin like i Norden. Eftersom den innehåller också andra uppgifter än enbart datum och namn kan materialet också användas av andra forskarkategorier. Den medicinska forskningen har som känt på senare tid visat stort intresse för det historiska folkbokföringsmaterialet som ju innehåller uppgifter om dödsorsak m.m. (diagnostiken lämnar naturligtvis övrigt att önska). HisKi-materialet har utnyttjats inom dylik forskning, men det stora erkännandet, t.ex. i form av statens informationspris låter fortfarande vänta på sig.

Till dags dato har långt över en miljon besök i HisKi-databasen registrerats. En besökare har idag bekväm tillgång till uppgifter om de flesta födda, vigda och döda i Finland före 1850, och i allt fler fall före 1900. Att detta bidrar till ett ökat historiemedvetande bland den stora allmänheten är obestridligt. Släktforskning är ytterst populärt i Finland. ♦

Skribenten är medlem av Genealogiska Samfundets i Finland styrelse.

Id	Event	So	Stad	Person	Släktmedlem i d.
11.199	Döds	1809	Sundby	Anders Mathias Sundby	Ja
11.199	Döds	1809	Sundby	Anders Mathias Sundby	Ja
11.199	Döds	1809	Sundby	Anders Mathias Sundby	Ja
11.199	Döds	1809	Sundby	Anders Mathias Sundby	Ja
11.199	Döds	1809	Sundby	Anders Mathias Sundby	Ja
11.199	Döds	1809	Sundby	Anders Mathias Sundby	Ja
11.199	Döds	1809	Sundby	Anders Mathias Sundby	Ja
11.199	Döds	1809	Sundby	Anders Mathias Sundby	Ja
11.199	Döds	1809	Sundby	Anders Mathias Sundby	Ja
11.199	Döds	1809	Sundby	Anders Mathias Sundby	Ja

■ Denna sida i längden över döda i Sunds socken vittnar värtaligt om den tyfusepidemi som rasade på Åland kring årsskiftet 1808–09. Motsvarande uppgifter finner man i HisKi-kyrkboks-databasen.

Utbildning av utbildare av nöden inom Arkivförvaltningen

Jari Lybeck

I Helsingfors anordnades 11–12 november 2004 ett internationellt seminarium, rubricerat *Seminar on Teaching Records Management and on Further Education/Training of Teachers*. Bakom detta seminarium stod ICA-organisationerna CPT (Committee on Professional Training), EURBICA (European Regional Branch of ICA) och SAE (Section on Archival Education) samt Finlands riksarkiv.

Seminarieret föranleddes av tre utbildningsundersökningar inom ICA, vilka alla lyft fram behovet av records management och tillhörande behov av utbildning. Då frågan diskuterades vid EURBICA:s möte i Kapstaden i oktober 2003 hade det finländska arkivverket erbjudit sig att agera värd för ett seminarium kring detta.

Helsingforsseminariet höll sig till det mer anspråkslösa formatet: de 17 deltagarna företrädde nio länder, varav åtta europeiska (Sverige, England, Holland, Polen, Italien, Frankrike, Tyskland och Finland), medan den övriga världen företrädde av Barbados. Deltagarna kom från arkivverk och universitet.

Som approach hade valts *train the trainers*, dvs. hur borde man lära utbildarna att undervisa? Det var i första hand således inte fråga om innehållet i records management-utbildningsprogrammen, utan om de metodologier och modeller som

kunde tillämpas inom utbildning i detta gebit.

Programmet bestod av en rad korta inledande inlägg, och därefter hade en hel del tid reserverats för diskussionen som blev livlig. Man var överens om att arkivförvaltningen saknar en teorigrund värd namnet. Utvecklingen av teori och internationellt samarbete försvåras av skillnaderna i tradition – i endel länder står arkivförvaltningen och -funktionen mycket nära varandra, i andra är de separerade och på sina håll är hela begreppet arkivförvaltning s.g.s. okänt. Diskrepanserna återspeglas i stora skillnader i professioner på informationsområdet, utbildningslösningar och arkivverkens behörighet. Skillnaderna är inte bara ett problem utan också en möjlighet, konstaterade Angelika Menne-Haritz från tyska Bundesarchiv; då man kommer underfund med dem lär man sig något nytt vilket i sin tur kan berika den egna verksamheten.

Peter Horsman från den holländska arkivskolan betonade kraftigt modellernas betydelse. Med stöd av teori skapas modeller som inte är bundna till kontext, och de utgör i sin tur grunden för kurserna. Modellerna innehåller moduler, där olika verktyg kan utnyttjas: terminologier, standarder, texter för undervisning, exempelfall (ca-

ses), definitioner av den nivå som eftersträvas etc. Verktygen används i konkreta kurssituationer: biträdd av läraren kontextualiserar eleven den teoretiska kursmodellen så att den passar in i den egna erfarenhetssfären. Ett konkret exempel är den eTerm-utbildningsmodell som är avsedd för utbildning i elektronisk arkivförvaltning.

Seminarierapporten och de framförda inläggen kommer att publiceras på EURBICAs hemsida före utgången av mars 2005 (www.eurbica.org).

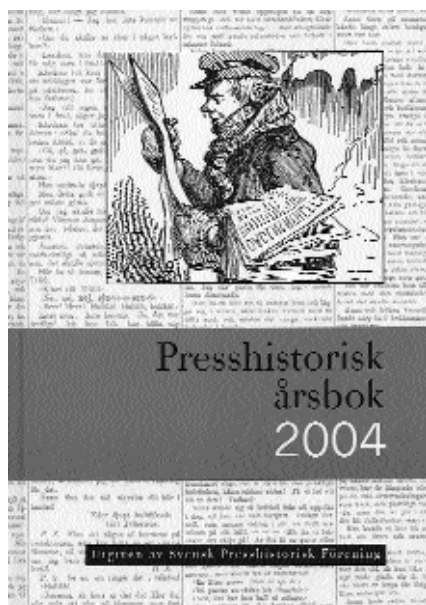
Helsingforsseminariet innebar även startskottet för ett mer omfattande projekt. Avsikten är att starta ett ICA-projekt med syftet att skapa ett utbildningspaket som är avsett för vidareutbildning av lärare i arkivförvaltning. Metodologin vore då ett centralt element i utbildningspaketet, och såväl paketet som testresultat från tillämpningar av detta kunde presenteras vid internationella arkivkonferensen i Kuala Lumpur år 2008. I skrivande stund har projektet dock inte behandlats i något av ICA:s organ. Det enda konkreta resultatet av seminariet är än så länge de ovan nämnda inläggen och den rapport som är under arbete. ♦

Skribenten är generalsekreterare för EURBICA och landsarkivarie i Tavastehus.

Sverige

Presshistorisk årsbok 2004

ISSN 0282-020X, Stockholm 2004

Maria Nordström Jarnryd

Tiden går fort. Nu är det åter dags för en ny Presshistorisk årsbok utgiven av Svensk Presshistorisk Förening. Redaktör är pressarkivarie Ellinor Melander och omslaget är gjort av Maria Balke. Det är den 21 årsboken i ordningen. Denna gång spänner den över sex sekel och flera olika ämnen. Som vanligt medverkar presshistoriska stipendiater. Längst bak i boken finns en översikt över de personarkiv som finns i Sveriges pressarkiv. Det är enda felet på boken att Ellinor inte bidrar med någon artikel om kvinnliga journalister. Det är alltid just de bidragen jag läser först i boken. Men för oss som gillar pennskaft finns ett par bidrag att njuta av.

I artikeln „Rösträtten och pressen“ av Martina Hofmann von Baltenau, Monika Israelsson och Moa Kärnstrand redogörs för hur tre tidningar med olika politiska åsikter skildrar debatten kring kvinnlig rösträtt under åren 1910–20. Tidningarna är Social-Demokraten, li-

berala Stockholms-Tidningen som från 1910 betecknade sig frisinnad samt Nya Dagligt Allehanda som var en av de stockholmsstidningar som befann sig mest åt höger och under 1910-talet betecknades den som konservativ. På 1910-talet kom allt fler kvinnor att få anställning på de stora stockholmsstidningarna. Ett antal av dessa kvinnor bildade tillsammans „Ligan“ som kämpade för att höja statusen för kvinnliga journalister. Allra mest känd av dem idag är Elin Wägner. Jag läser om dessa kvinnor, drömmer mig bort och fantiserar att jag var med. I Elin Gardeströms „Brantings lidelsefulla agitator Kaj Anderssons

journalistik i Morgonbris“ så får vi läsa om pennskaftet Kaj Andersson som var redaktör under 1930-talet på Socialdemokraternas kvinnoförbunds tidning Morgonbris. Gardeström var presshistorisk stipendiat 2002. Läsvärt är också en 2001 års presshistoriska stipendiater Anna-Karins Carlstoft Bramells bidrag „Vilhelm Moberg – folktribun och grävande reporter“. Idag har väl Vilhelm Moberg förvandlats till han som skrev böckerna som ligger till grund för Björn- och Benny-musikalen „Kristina från Duvemåla“, men Moberg var och är inte bara en av Sveriges mest lästa och uppskattade författare utan även en grävande reporter. Under hela min uppväxt har jag fått höra historier om när mina föräldrar och min mormor mitt i natten lyssnade på radion och åt kokt korv medan Ingo boxades. Jag har aldrig förstått varför det var så spännande. I „Ingo blev bingo för Se – Drama kring ett svenskt upplagerekord“ får jag en del av detta förklarat för mig. Detta och mycket mer finns att läsa i årsboken. Den är väl värd att läsas. ♦

■ Pressarkivarie Ellinor Melander.
Foto: Hans Rydberg

Fra Nors Havreland til verdens brændpunkt

Leon Jespersen

er der kommet en meget interessant og spændende bog ud af.

Frederik Gravesen sendte en række breve fra Rusland og Manchuriet til familien i Danmark, ligesom han skrev nogle epistler, der rummer samlede vurderinger af eksempelvis de politiske begivenheder. Dette materiale er bevaret og udgives nu, ledsaget af korte indledninger til hvert afsnit. Mere ledsagende tekst behøves ikke, for brevene så at sige taler for sig selv. Fra det fredfyldte Nordjylland kom den unge Frederik til at arbejde som smørøpkøber under turbulente forhold. Et par år efter hans ankomst til Sibirien blev Rusland draget ind i Den Første Verdenskrig, fulgt af revolutionen og kommunisternes magtovertagelse. Kompagniet gjorde først gode forretninger med det kommunistiske styre, men i 1920'erne blev kompagniets filialer nationaliseret, og i 1926 var virksomheden i Sibirien slut. Herefter slog kompagniet sig på handel med hvede og sojabønner i Manchuriet; men også her blev det ramt af uheldige omstændigheder. Den kinesiske borgerkrig og den internationale økonomiske

krise umuliggjorde kompagniets fortsatte virksomhed i Manchuriet – og dets fortsatte eksistens. Kompagniet gik fallit i 1930, og året efter vendte Frederik Gravesen tilbage til Danmark. Kompagniets skaber, H.P. Hjerl Hansen, opkøbte fra 1910 hedearealer i Jylland. Hjerl Hedes Frilandsmuseum er et nutidigt vidnesbyrd om et dansk handelseventyr i øst.

Det er spændende gennem Frederik Gravesens breve ikke blot at se virksomhedshistorie, men også verdenspolitiske begivenheder neddefra. Bogen er rigt illustreret, og de velvalgte billeder, der relaterer sig snævert til indholdet, er forsynet med tekster, der supplerer brevenes indhold. Det må hilses velkommen, at dette kildemateriale er blevet publiceret.

Rolf Engel: *Fra Nors Havreland til verdens brændpunkt. Frederik Nikolaj Gravesens breve og epistler fra Sibirien og Manchuriet 1912-1930.* (Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland, 2004), 304 s., illustrationer i sort/hvid, DKR 290, inkl. moms, men ekskl. porto. Yderligere information: <http://www.sa.dk/sa/aktuelt/nors.htm>

Titlen refererer til den unge dansker, Frederik Nikolaj Gravesen, der i 1912 rejste fra Nors i Nordjylland til Sibirien og senere til Manchuriet som medarbejder ved Det Sibiriske Kompagni, der var skabt af H.P. Hjerl Hansen ved fusion af selskaber. Kompagniet afspejlede en dansk ambition i begyndelsen af 1900-tallet om at spille en fremtrædende rolle i den internationale handel med smør. Bogen adskiller sig fra mange andre handelshistorier ved ikke at beskrive kompagniets historie, men en medarbejders oplevelser og indtryk. Det

Brede Klædefabrik

Leon Jespersen

Erhvervsarkivets Forskningsfond står for udgivelsen af Jeppe Tønsbergs undersøgelse af Brede Klædefabrik, nord for København. Der er tale om en grundig og veldokumenteret analyse af klædefabrikens historie fra dens grundlæggelse i 1810 i København, flytningen i 1832 til Brede og til fabrikkens lukning i 1956. Samtidig drager forfatteren sammenligninger til andre danske klædefabriker og får sat udviklingen ind i et internationalt perspektiv. Det er ikke mindst disse internationale perspektiver, der gør undersøgelsen interessant for et nordisk publikum.

For Norges vedkommende påviste Kristine Bruland i 1989, at industrialiseringen af tekstilindustrien 1840–1870 tog form af en pakkeløsning, hvor teknologioverførsel, know-how, instruktører m.m. blev importeret fra England. På den baggrund drog hun konklusioner mht. europæiske forhold. Det viser sig, at hendes konklusion ikke har gyldighed for hele Norden. Med hensyn til Brede Klædefabrik blev der importeret maskiner fra forskellige lande: Belgien, Frankrig, England og Tyskland. Dette

mønster prægede også andre dele af den danske klædeindustri, idet Brede Klædefabrik kom til at danne forbillede. Ikke mindst kom Tyskland til at præge klædeindustrien med maskiner og know-how, mens indflydelsen fra England var ret begrænset.

Også mht. bygningerne i Brede spores der indflydelse fra flere lande. Opbygningen af et større fabrikssamfund – med bygning af blandt andet boliger til arbejderne, vuggestue, børnehave, skole, spise-sted (især for ugifte), købmandshandel og kirkegård – så det indrammede alle faser i arbejderne liv, kendes fra flere steder i udlandet, men havde konkret forbillede i Ruhrområdets Werksiedlung, hvorfra også Brede Klædefabriks grundlægger I.C. Modeweg stammede.

Fabrikssamfundets mange faciliteter kan både opfattes som velfærdsforanstaltninger og ses under en magtmæssig synsvinkel. Faciliteterne kan blandt andet relateres til frygten for de fremvoksende so-

cialistiske bevægelser. Brede Klædefabrik var kendetegnet ved en patriarkalsk ledelsesform, der også gav sig udslag i velfærdsforanstaltninger, der skulle fastholde arbejdskraften. Kun dele af det samlede fabrikssamfund er bevaret; efter danske forhold var det stort – lidt under 1.000 indbyggere – efter en udenlandsk målestok var det ikke.

Bogen er illustreret med en række billeder, der viser såvel bygninger som maskiner fra Brede Klædefabrik, ligesom der bringes fotos fra lignende fabrikssamfund i udlandet. For den læser, der ikke er fortrolig med klædefremstillingens processer, gennemgås disse i et bilag. Tønsbergs bog er en omarbejdet Phd-afhandling, og det er der kommet en både detaljeret og grundig, men også en perspektiverende fremstilling ud af. ♦

Jeppe Tønsberg, Brede Klædefabrik. I.C. Modeweg & Søn A/S 1810–1956. Den danske klædeindustri I international belysning. Udgivet af Erhvervsarkivets Forskningsfond. Århus 2004, 256 s.

Dansk Folkemindesamling

– „museum“ eller nutidsinstitution?

Palle Ove Christiansen

■ Efter vanskelige pladsforhold på først Det kgl. Bibliotek og senere på Danmarks Biblioteksskole kunne Folkemindesamlingen i 1997 flytte ind i „Fisken“, en lav bygning i forlængelse af Den Sorte Diamant i Københavns havn.

Foto: Hans Christian Jacobsen i Dansk Folkemindesamling.

Den centrale folkemindesamling i Danmark er lige fyldt 100 år og har i de senere år arbejdet med at modernisere arkivet. Hvordan kan man både være loyal overfor de ældre samlinger og forny det faglige perspektiv, så arkivet vender sig mod det samfund, der omgiver det i dag?

Dansk Folkemindesamling er Danmarks eneste specialarkiv for

folklore, almindelige menneskers musiktradition og kulturhistorie i bred forstand – på svensk vil man nok bruge betegnelsen *folklivsarkiv*.

Grundstammen i arkivet udgøres af 1800-tallets store samlinger af folkeminder, som startede med filologen Svend Grundtvigs systematiske indsamling fra 1843. Som mange andre var han inspireret af romantikken og dens almene inter-

esse for folk og nation: Ikke kun eliten, men også de almindelige mennesker på landet var i besiddelse af kultur, og samtidig mente forskerne, at man gennem optegnelser af disse menneskers viser, eventyr og sagn kunne komme tilbage til middelalderen eller endda til en førhistorisk situation. Det var i dette historiske dyb, man kunne finde nationens inderste kerne.

■ Palle Ove Christiansen,
dr.phil., direktør for Dansk
Folkemindesamling

Selv om den historiske minde-metode ikke har mange tilhængere tilbage, må man indrømme, at der gennem dette perspektiv blev indsamlet enorme mængder af materiale om almindelige menneskers levevis, viser og fortællinger, som det i dag er umuligt at finde andre steder. Dansk Folkemindesamlings arkiv rummer blandt andet folke-mindesamleren Evald Tang Kristensens enorme materiale, et meget kvalitetsbetonet arkiv, som tilmed anses for at være det største af sin art i Europa og Amerika.

I stedet for at nedtone de ældre dele af arkivet, har vi valgt at modernisere dem og gøre dem mere kendte. Den faglige anvendelse af disse samlinger må imidlertid ske ud fra andre perspektiver end tidligere. Rent praktisk har vi investeret i ompakning, konservering og bedre indgange til det ældre arkiv samt i præsentation af enkelte dele af samlingen på Folkemindesamlings hjemmeside. Vi forbereder også et digitaliseringsprojekt omkring Evald Tang Kristensens samling, sandsynligvis i samarbejde med University of California, Los Angeles.

Desuden har Folkemindesamlingen lige udsendt en såkaldt indføring eller „guide“ til hele arkivet, skrevet af seniorforsker Jens Henrik Koudal: *Folkeminder og dagliglivets kultur. Indføring i Dansk Folkemindesamlings arkiv* (Kbh. 2004). Det er første gang, at der foreligger en sådan samlet oversigt, og arkivfolk ved, hvilket arbejde der ligger bag. En sådan bog er et uvurderligt redskab for både brugere og perso-

nale. Man kan næppe få flere mennesker til at bruge arkivet, hvis de ikke i forvejen kan orientere sig i, hvad det kunne tænkes at indeholde. I 2006 skulle en elektronisk udgave af indføringen være tilgængelig på hjemmesiden, hvor interesserede også vil kunne få præsenteret tekst-, lyd- og billedeksempler.

Forskning og arkiv hænger sammen

Siden sin oprettelse i 1904 har Folkemindesamlingen været et offentligt arkiv og en forskningsinstitution. Det er et særkende for Folkemindesamlingen, at samlingen ikke primært forøges gennem aflevering af arkivalier fra private eller det offentlige. Arkivet har altid selv systematisk indsamlet materiale ud fra forskningsmæssige kriterier.

Igennem årene har samlingen taget flere andre aktiviteter op, men gennem de interne drøftelser, som gik forud for den nye resultatkontrakt med Kulturministeriet, er der sket et fravalg af mere perifere gøremål for til gengæld at fremme institutionens kernekompetencer. Hensigten har været at skabe større kvalitativ synlighed omkring samlingen, idet offentlig kendthed i dag må betragtes som nødvendig for en kulturinstitution. Efter nøje overvejelser blev det arkivet og forskningen (herunder forskningsformidlingen), der kom til at stå som institutionens hovedsøjler. Ud fra aktuelle standarder er det imidlertid nødvendigt at redefinere, hvordan samlingen bedst muligt kan forvaltes og forskningen bedrives til både aftagernes tilfredshed og medarbejdernes trivsel.

Selv om samlingerne i europæisk perspektiv er af høj kvalitet, kan arkivalierne alene næppe tiltrække sig bred offentlig interesse. Der må et fagligt fortolkende mellemled ind mellem arkivet og modtagerne,

for at samlingerne virkelig skal bringes til live. Det er derfor, at forskningen må betragtes som en navlestreng for arkivet, og af samme grund er det et gode, at forskningen på institutionen er så aktiv, som det i øjeblikket er tilfældet.

Ligesådan forholder det sig med formidlingen, det være sig den videnskabelige og den populærvidenskabelige. For en institution som Folkemindesamlingen er den populære formidling i form af mindre artikler, indslag i elektroniske medier og foredrag rundt om i landet nødvendig. Det har været kendetegnende for Folkemindesamlingen, at forskerne altid har formidlet deres resultater til brede kredse i samfundet. Denne nærhed mellem forskere og almindelige tilhørere bygger delvis på den ældre danske – og delvis nordiske – tradition for lærd, folkelig formidling, ofte organiseret i foreningsregi.

Den største forskel ligger imidlertid i samlingernes særlige indhold. Hele arkivet er emnemæssigt rettet mod dagligdags menneskers ikke-materielle liv og kultur, hvad der er unikt i forhold til næsten alle andre centralarkiver i Danmark. Folkemindesamlings arkiv repræsenterer nærmest det modsatte af de magtens og elitens samlinger, som ofte karakteriserer vore ypperste kulturinstitutioner, og det er denne anderledes profil, forskningen blandt andet har til opgave at formidle.

Det er Folkemindesamlings strategi mere bevidst at udnytte den forskel samlingen indtager, samt den dermed forbundne anderledes forskningsformidling. Dette indebærer blandt andet kommunikation af stof og viden ud fra et bredt og beskrivende kulturbegreb, hvorudfra alle mennesker er i besiddelse af kultur, i forhold til den klassiske, værdiorienterede

kulturopfattelse. I denne forbindelse har vi gjort op med opfattelsen af, at det i særlig grad skulle være den landlige befolkning, som var i besiddelse af (nationens) kultur. Alle befolkningsgruppers kultur har i dag Folkemindesamlingens interesse.

I et sådant perspektiv fungerer den videnskabelige forskning som middel til at fremme kendskabet til arkivets emneområde, ligesom arkivet – med nødvendigt supplement fra andre samlinger – også danner baggrund for en god del af institutionens egen forskning. De to størrelser er gensidigt afhængige af hinanden.

Folkemindesamlingens forskning fungerer imidlertid også som en nødvendig forudsætning for samlingens specielle form for humanistisk, videnskabsbaseret formidling. Og denne formidling danner igen baggrund for, at Folkemindesamlingen forhåbentlig kan opnå den fornødne synlighed til fortsat at gro.

Historie eller nutid

I miljøet omkring Folkemindesamlingen har der gennem en del år eksisteret en vis divergens om, hvorvidt indsamlingen og formidlingen skulle baseres på et historisk eller på et nutidigt perspektiv. Efter nøje overvejelser mener vi i dag, at det er forkert at lægge loddet i den ene vægtskål til fordel for den anden.

Argumentet bygger på, at tidsrummet fra renæssancen til i dag – hvor det på vore breddegrader er muligt at arbejde med almindelige menneskers kultur – ikke meningsfuldt lader sig skille i to ud fra, hvor langt „nutiden“ hele tiden kan tænkes at række tilbage. Ligeledes er der næppe videnskabelige begrundelser for at lade tidsperspektivet opdele af forskningsmæs-

sige arbejdsteknikkers praktiske anvendelse som fx kvalificeret kilde-læsning eller interviewteknik.

Moderne mikrohistorisk forskning skulle også sikre mod, at historiske undersøgelser skulle fremstå mindre facetterede end studier baseret på interviews og feltarbejde. I de fleste europæiske lande eksisterer der gode muligheder for arkivalsk at foretage kvalificerede historiske undersøgelser helt ned på individ- og landsbyniveau. I vore øjne vil det være besynderligt, hvis kulturforskerne skulle afstå fra denne mulighed, som historikere i det større udland med rigt udbytte har udnyttet i flere år. Tænk blot på forskere som Carlo Ginzburg eller Natalie Zemon Davis.

Generelt er der imidlertid i dag brug for kulturforskere, der er i stand til at forene historisk analyse med nutidsundersøgelse

Hvilken slags historie?

Når mange folkløristmiljøer i 1960'erne gjorde op med det historiske perspektiv, havde det blandt andet at gøre med studenteroprørets optagethed af sin egen moderne samtid. Samtidig følte mange unge en udbredt lede ved både disciplinens romantiske arv og den politiske historie på universiteterne, som længe hævdede at være det, man kaldte for rigtig historie. På kulturinstitutionerne står vi i dag overfor udfordringen i at fortælle både skeptikerne og den brede offentlighed, at der eksisterer en anderledes historie, der på en bedre måde end den magtfokuserede begivenhedshistorie passer til vort materiale om ofte anonyme menneskers kultur. Udfordringen ligger i at bruge det historiske perspektiv enten rekonstruerende eller narrativt – det vil sige konkret fortællende.

En rekonstruerende historie

kan i nære miljøer genskabe fortidige relationer på næsten samme måde som en etnograf gør igennem længere tids ophold i en afgrænset lokalitet. På Folkemindesamlingen er en ung historiker fx i øjeblikket i gang med at undersøge, hvordan folkemindesamleren Evald Tang Kristensens mange visesangeres og eventyrfortælleres hverdag i et midtjysk sogn så ud for 130 år siden. Som produkt af sin tid skrev Tang Kristensen ikke meget om sine meddeleseres dagligdag. Gennem præcist brug af historiske kilder fra bl.a. Rigsarkivet og Landsarkivet i Viborg er det muligt at henføre en mængde forskellige oplysninger om boligforhold, familie, slægt og andre personlige data til de navngivne meddelere, hvis viser og fortællinger i dag ligger i samlingens arkiv. Dermed bliver vort eget arkivmateriale, som indeholder meget menneskeligt kød og blod, sat ind i en stoflig hverdag, som det umuligt selv kan generere.

Et andet projekt inden for denne form for historie handler om en undersøgelse af omkring 600 breve, skrevet af almuesoldater under krigen i Sønderjylland 1848–51. Herigennem er det muligt at undersøge, om den menige landsoldat overhovedet havde noget personligt begreb om danskhed og nationalitet i den form, som via officererne og de frivillige i krigen er gået over i den store historie som „ånden fra 48“. Den moderne nationale bevidsthed i de bredere lag af befolkningen ser foreløbig ud til at være et langt senere fænomen end hidtil antaget.

Historien som fortælling handler derimod om, hvordan vi momentvis er i stand til at overskride vor egen daglige forståelseshorisont i mødet med det historisk og kulturelt fremmede. Selv har jeg forsøgt at præsentere et eksempel

■ Soldat Hans Johansens visebog, som han skrev i 1809. Hans tilhørte den danske almue og har sandsynligvis nedskrevet de viser, han gerne ville gemme for selv at kunne bruge dem. (DFS 1906/6a :69).

på denne fremstillingsform i bogen *Lykkemagerne*, hvor både fordele og omkostninger i samfundets modernitet siden 1700-tallet blev spejlet i den fortalte historie fra et midtsjællandsk godsområde.

Det ser ud til at være den form for historisk fremstilling, der svarer bedst til meget af Folkemindesamlingens stof; en mulighed, det ville være dumt ikke at udnytte. Vi søger i dag at holde fast ved en både menneskelig og samfundsforankret kulturhistorie, så den ikke

degenererer til kun at beskæftige sig med systemer eller med pittoreske småemner.

Vor egen tid

Historien skal imidlertid ikke fylde det hele. Institutionens egen tidligere fortidsfiksering har vi i dag gjort til genstand for analyse gennem måden, hvorpå det gamle folkekulturstof i mange år blev tolket og brugt nationalt. Fra tidligere at anvende stoffet nationalt studerer vi nu selv, hvordan materialet blev

en del af den kulturelle, danske nationaliseringsproces. Denne øvelse er lærerig ved, at man også selv bliver opmærksom på, hvilke historiske konstruktioner, man står på – eller forventes at forvalte!

Selv om alle ved, at ingen i dag kan gå ud og indsamle fx eventyr, kan man alligevel inddrage lidt af det meningsfelt, som eventyrtælling dækkede. På Folkemindesamlingen har vi ment det forsvarligt at gå ud fra, at der gennem flere eventyrgenrer kan spores tilba-

gevendende temaer omkring forestillingen om det gode versus det onde, om egne handlinger versus skæbnens bestemmelse og omkring længsel og hverdag. Ud over deres underholdningsværdi har eventyr været en måde at fortælle om sine håb og drømme på i en ikke altid forudsigelig verden.

Da vi for et års tid siden fik en antropologisk feltforsker i huset, som oprindeligt stammede fra Nordjylland, startede vi et mands minde projekt om forskellige sociale grupperingers håb og drømme i Brønderslev, en by på ca. 10.000 indbyggere. Arbejdet tager så almene, dagligdags fænomener som forestillinger om fremtiden alvorligt, både hos dem, der blev i byen og dem, som i en ung alder valgte at afvandre fra den. Det er vigtigt at understrege, at et sådant projekt ikke kan eller skal opfattes som en substitut for den gamle massive indsamling af eventyrvarianter. Det er imidlertid vigtigt at forsøge at fylde emnemæssige „huller“, som uvægerligt opstår, når en ældre forskningspolitik lægges om.

For et par år siden måtte vi konstatere, at institutionen stort set ikke havde prioriteret kulturmødet med de seneste godt 30 års indvandrere fra Tyrkiet, Jugoslavien og Pakistan eller med flygtningene fra andre lande. Forskningspolitisk kunne arkivet ikke i det lange løb leve med dette.

Sammen med nogle yngre antropologer udformede vi derfor en stribe mindre projekter under programmet „Indvandring og kulturmøde“. Indtil nu har der blandt andet været forsket i unge indvandreteres deltagelse i foreningsbaseret idræt, i børns opfattelse af at høre til i deres forskellige fysiske miljøer, i mødet mellem arabiske og danske traditioner i københavnske børnehaver, og i pakistanske, ar-

rangerede ægteskaber sammenlignet med danske landboægteskaber i 1800-tallet.

Alle projekterne bygger på aktuelt interview- og optegningsarbejde. Hvert projekt har manifesteret sig i egne publikationer, men samlet tegner der sig et slags fælles resultat i form af et korrektiv til de stærkt sensationsprægede beretninger om vold og integrationsvanskeligheder, som pressen konstant skriver om. Der eksisterer givetvis mange problemer, men der foregår hver eneste dag også stribevise af aktiviteter, som viser de højst komplekse veje, integration i praksis foregår på. Dermed får vi ny indsigt i, hvordan kulturtræk ikke bare forenes eller støder mod hverandre, men sammen er med til at skabe noget tredje, der nærmest er nyt. Disse anderledes historier om, hvordan kultur skabes og omskabes, ser ud til at blive Folkemindesamlingens bidrag til den almene forskning på feltet.

Daglige forhold

Folkemindesamlingen har i dag kun seks fastansatte medarbejdere, men der arbejder som regel omkring 15–18 mennesker på arkivet. De fleste er forskere ansat på tidsbegrænsede projekter finansieret gennem en kombination af basisbevillinger, ansøgte projektmidler og delvis fondsstøtte. Medarbejderne fordeler sig hovedsagelig på fag som filologi/folkloristik, antropologi, musikvidenskab og historie.

Sammen med flere andre kulturinstitutioner har samlingen til huse i nybyggede lokaler ved Københavns gamle havn, og hver dag betjener arkivet besøgende på læsesalen og besvarer forespørgsler per brev, mail eller over telefonen.

Få mere at vide om arkivet, forskningen, projekter, bogudgivelser m.v. på www.dafos.dk ♦

I disse tider kan man nesten ikke åpne en avis, gå inn i en bokhandel eller slå på TVn uten å snuble over historier om unionsoppløsningen mellom Sverige og Norge. Tildragelsene i 1905 har vært et populært tema blant historikere, TV- og filmprodusenter og journalister. For oss som bor i Norge har temaet nesten blitt utslitt allerede før selve „jubileumsdagen“ som er den 7. juni. Når det nå er Norges tur til å presentere et dokument på denne siden i Nordisk Arkivnyt, kan vi likevel ikke la være å henge oss på den trenden bølgen. For om det er noen steder vi har dokumentasjon om hendelsene rundt unionsoppløsningen, så er det jo nettopp i arkivene.

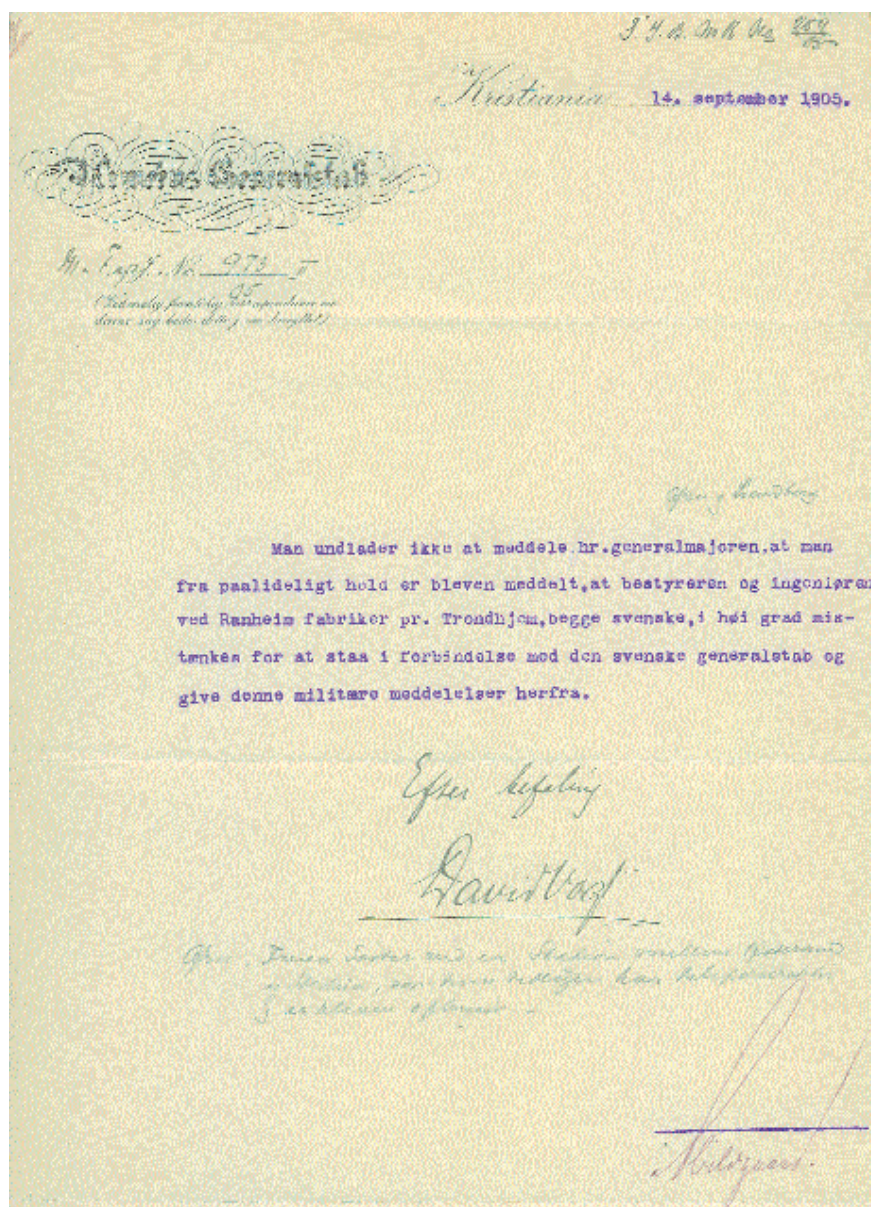
Vi har her valgt å vise fram et dokument som gir en noe annerledes vinkling på unionsoppløsningen enn det man til daglig støter på. Som oftest fokuseres det på de storpolitiske relasjonene, og på at unionen etter en kort kritisk periode sommeren og høsten 1905, ble oppløst under fredelige forhold. Men unionskrisen var synlig ikke bare i regjeringsskretser – den fikk effekter også ute blant lokalbefolkningen, og situasjonen kunne nok oppfattes som ganske dramatisk. Militæret forberedte seg på væpnet konflikt, og satte i gang med spionasje og overvåking av mistenkelige personer. De lokale avisene på begge sider av grensen bidro til å piske opp stemningen gjennom å spre rykter om trakassier og militær mobilisering – rykter som ofte ikke stemte med virkeligheten.

nasje i 1905

Dokumentet som vi viser her kommer fra Trondhjem Infanteribataljons arkiv. Det er et av mange dokument i en arkivpakke som handler om overvåking og spionasje høsten 1905. Brevet ble sendt fra Arméens generalstab den 14. september 1905 for å informere den lokale bataljonen om at man mistenkte to personer med svensk bagrunn, Ørn og Lundberg, ved Ranheim papirfabrikk, for å levere opplysninger til det svenske militæret. På brevet har noen skrevet antegnelser med blyant som vitner om at Ørns telefon hadde vært avlyttet.

G.O. Ørn var fra Värmland og hadde kjøpt Ranheim papirfabrikk i 1902. Axel H. Lundberg, også han svensk, hadde vært driftsleder ved fabrikkene i mange år. Om disse to virkelig formidlet militære opplysninger til Sverige, vet vi ikke, men det er nok tvilsomt. På svensk side var man klar over at svensker boende i Norge i 1905 var godt bevoktet, og man valgte derfor som regel ikke å benytte seg av dem som spioner. Istedenfor leide man i noen tilfeller inn engelskmenn som, utkleddt som turister, spionerte i Norge.

Også på norsk side bedrev man spionasje med lignende metoder. I den samme arkivpakken som dette brevet er hentet fra, ligger mange dokumenter som forteller om dette. En politibetjent Rosenlund hadde tatt sin 16-årige sønn med på grensefjellet ved Meråker, for å, utkleddt til rypejegere, spionere på svenskene. I hans rapport fra opp-

draget datert 4. oktober 1905, uttrykte han forbauselse over hvor mye svenskene visste om de norske bevegelsene i trakten. Han konstaterte bittært at de som bodde i grensestrøkene nok var alt for „svenskforbintlige“.

Her finner man også flere telegrammer om „mistenkelige personer“ som har blitt observert på postkontor og togstasjoner. Et av telegrammene forteller at man på Selbu poståpneri den 12. september hadde observert „Tvende svenske velklede mænd, antagelig officerer“ som hentet sin post. Menne hadde vært på Røros og „De kom ovenfra dalen paa cykler med merke Husqvarna.“

I dag kan man le av denne overdrevne mistenksomheten og det

■ Trondhjem Infanteribataljons arkiv,
Mob. oppgjøret 1904-06, boks 256.
Statsarkivet i Trondheim.

amatørmessige slør som lå over spionasjen og overvåkingen. Men det var uten tvil det største alvor for de som deltok den gangen.

Mer om unionsoppløsningen i arkivene kan man finne på det norske Riksarkivets hjemmeside som presenterer et nytt 1905-dokument hver måned : www.riksarkivet.no

Se også det svensk-norske nettstedet
<http://www.nb.no/baser/1905/>

Færøske skoleelever
som brugergruppe.
Læs om projektet
„Skolerne til arkivet“
på sider 18–19.

Indhold

En dag på Bokmässan	3	„Fíha-Vestnorden“ – et pilotprojekt	20
<i>Yimei Öfverström</i>		<i>Anja Andreassen</i>	
Svenskt Diplomatarium – en pigg 175-åring ..	4	Nordiske kolleger besøgte	
<i>Peter Ståhl</i>		SPE-projektet i Danmark.....	21
Styrningen av svenska myndigheter		<i>Ole Magnus Mølbak Andersen</i>	
blir alltmer detaljerad	6	Kartleggingsprosjekt om bevarings	
<i>Tomas Lidman</i>		formidlingssituationen for lokalt-	
Allmänna handlingar och IT	7	og regionalt kildemateriale	22
<i>Maria Nordström Jarnryd</i>		<i>Svein Fygle</i>	
Arkiv- (och konst-) delikatesser	8	Ut av skattkammeret – arkiver for alle!	
“EB-nytt – Nyheter från Riksarkivets		Formidlingsseminar 7.–8. februar i Oslo	24
byrå för enskilda arkiv 2004”		Samisk arkiv til Arkivverket.....	26
ISSN 1402-084X, Västervik 2004	10	<i>John Herstad</i>	
<i>Kate Gebele</i>		HisKi – projektet – från avskrifter	
Nyt forskningsarbejde i Islands		till kyrkboksdatas	28
Nationalarkiv	11	<i>Pertti Hakala</i>	
<i>Björk Ingimundardóttir</i>		Utbildning av utbildare av	
Projekt om digital formidling		nöden inom Arkivförvaltningen	30
af kulturarven i Island.....	14	<i>Jari Lybeck</i>	
<i>Eiríkur G. Guðmundsson</i>		Publikationer	31
Hit med Historien – formidling		Institutionen	34
af historie til børn	15	Dokumentet.....	38
<i>Birte Broch</i>			
Færøske skoleelever som brugergruppe	18		
<i>Erika Hayfield</i>			